

जलजला संरक्षित वन ब्यवस्थापन कार्ययोजना ,रोल्पा (आ.व.०७९/०८० देखि
आ.व .०८८/०८९ सम्म (कार्यान्वयनको लागि तयार गरिएको

प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन (Initial Environmental Examination Report)

(लुम्बिनी प्रदेश, वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ९ तथा अनुसूची ११ बमोजिम)

पेश गरिने निकाय

श्री डिभिजन वन कार्यालय, रोल्पा

प्राविधिक सहजिकरण गर्ने

ग्रीन सोलुसन नेपाल काठमाण्डौ

प्रस्तावक

श्री डिभिजन वन कार्यालय, रोल्पा

फोन नं. :- ०८६-४४०११२

इमेल :- dforolpa12@gmail.com

आ.व.२०७९/०८०

घोषणपत्र

जलजला संरक्षित वन क्षेत्र रोल्पा जिल्लाको सदरमुकाम लिवाङ देखी ८० किलोमिटर उत्तर पूर्व तर्फ अवस्थित छ । यस वन क्षेत्र वन, वनस्पित, जैविक विविधता, वन्यजन्तु, पानी मुहान खोलानाला, दह तथा पोखरीहरु जस्ता प्राकृतिक सम्पदाका साथै धार्मिक एबम् सांस्कृतिक महत्व बोकेको सम्भाव्य पर्यटकीय क्षेत्रको रूपमा अति सौन्दर्य भुवनोट भएको सम्बेदनिशाल क्षेत्र हो । यस क्षेत्रमा रहेको दलदल जमिन नै यसको पहिचान हो, जहांबाट महत्वपूर्ण खोलाहरु यसै स्थल बाट उदगम भै बग्दछन । यस संरक्षित वन क्षेत्र थवाङ गा का सबै.पा.(५ वटा वडाहरु), रोल्पा न का ३ वटा वडाहरु.पा.(८, ९ र १०), परिवर्तन गा. पा. को कुरेली (वडा नं. १) र सुनछहरी जेल्वाङ (वडा न. ७) गरी ४ वटा स्थानीय तहका १० वटा वडाहरुमा फैलिएर रहेकोछ ।

यस सरक्षित वन व्यवस्थापन कार्ययोजना अनुसार वार्षिक रूपमा काठ जन्य वन पैदावार, जडिवुटी एवम् अन्य गैह्रकाष्ठ वन पैदावार, जलधार, धार्मिक सांस्कृतिक र ऐतिहासिक जनयुद आधार क्षेत्रका साथ पर्यापर्यटन वातावरण मैत्री पुर्वाधार निर्माणको दीगो व्यवस्थापन गरी वातावरणीय संतुलन कायम रहनुको साथै रोजगारीको अवसर वृद्धि हुने देखिन्छ । यसका अलवा वन पैदावार संकलन, ढुवानी तथा ऐतिहासिक जनयुद आधार क्षेत्र एवं पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण गर्दा स्थानीय वातावरणमा केही प्रतिकुल प्रभावहरु पर्न गई भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्दछ । यी प्रतिकुल प्रभावहरुलाई न्युनिकरण गरी संरक्षित वन क्षेत्र भित्र रहेका प्राकृतिक स्रोतहरुको डिभिजन वन कार्यालय, वन परिषद, स्थानीय तह र सामुदायिक वन, सम्बन्धित व्यवसायिहरु बीच समन्वय र सहकार्यमा दीगो व्यवस्थापन गरी बुद्धिमतापूर्वक उपयोग गर्ने उद्देश्यका साथ लुम्बिनी प्रदेश सरकारले स्वीकृत गरेको कार्यसूची र वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ को अनुसूची ७ मा उल्लेखित प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको ढांचामा रहि प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन तयार गरिएकोले कार्यान्वयनका लागि सिफारिस गरिएको छ । यस योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि लुम्बिनी प्रदेश सरकारको वन एव वातावरण संरक्षण ऐन र नियमावली रहि जलजला संरक्षित वन व्यवस्थापन योजना अधिनमा रहि यस योजना कार्यान्वयन गर्दा वातावरणीय प्रतिकुल नहुने गरी कार्यान्वयन गर्न प्रतिबद्धताका साथ घोषणा जारी गरिएको छ ।

परामर्शदाता

.....
ग्रीन सोलुसन नेपाल

अध्यक्ष

डिभिजन वन कार्यालय रोल्पा

.....
डिभिजनल वन अधिकृत

प्रस्तावको सारांश

जलजला संरक्षित वन क्षेत्र वन, वनस्पित, जैविक विविधता, वन्यजन्तु, पानी मुहान खोलानाला, दह तथा पोखरीहरु जस्ता प्राकृतिक सम्पदाका साथै धार्मिक एबम् सांस्कृतिक महत्व बोकेको सम्भाव्य पर्यटकीय क्षेत्रको रूपमा अति महत्वपूर्ण र सम्बेदनिशाल क्षेत्र हो । खास जलजल क्षेत्रमा दलदल जमिन रहेको छ, जहांबाट महत्वपूर्ण खोलाहरु यसै स्थलबाट उदगम भै बग्दछन । जलजला क्षेत्र प्राकृतिक सौन्दर्यले भरिपूर्ण रहनुका साथै यहांबाट उत्तरमा सिस्ने, पुथा, डोगारी, गुर्जा र धौलागिरी हिमश्रृंखला देखिन्छन् भने हिउँदमा जलजला आफैँ हिउँले सेताम्मे बनेको हुन्छ । यो क्षेत्र जिल्लाको सदरमुकाम लिवाङ देखी ८० किलोमिटर उत्तर पुर्व तर्फ अवस्थित छ । यस क्षेत्र समुन्द्र देखि करीव ३२९५ मिटर उचाईमा ४७ हजार हेक्टरमा फैलिएको उच्च पहाडी वन र बुकीक्षेत्र हो । यस प्रस्तावित संरक्षित वन क्षेत्र रोल्पा जिल्ला अन्तर्गतका थवाङ गा का सबै.पा. (५ वटा वडाहरु), रोल्पा न का ३ वटा वडाहरु.पा.(८, ९ र १०), परिवर्तन गा. पा. को कुरेली (वडा नं. १) र सुनछहरी जेल्वाङ (वडा न. ७) गरी ४ वटा स्थानीय तहका १० वटा वडाहरुमा फैलिएर रहेको छ ।

यस संरक्षित वन व्यवस्थापन कार्ययोजना अनुसार वार्षिक रूपमा काठ जन्य वन पैदावार, जडिवुटी एवम् अन्य गैह्रकाष्ठ वन पैदावार, जलधार, धार्मिक सांस्कृतिक र ऐतिहासिक जनयुद आधार क्षेत्रका साथ पर्यापर्यटन वातावरण मैत्री पुर्वाधार निर्माणको दीगो व्यवस्थापन गरी कार्यक्रम संचालन गर्दा वातावरणीय संतुलन कायम रहनुको साथै रोजगारीको अवसर वृद्धि भई गरीवी निवारणमा टेवा पुग्ने र राजस्वमा समेत वृद्धि हुने देखिन्छ । वन पैदावार संकलन तथा वातावरण मैत्री ऐतिहासिक जनयुद आधार क्षेत्र एवं पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण गर्दा स्थानीय वातावरणमा प्रतिकूल असर र प्रभावहरु पर्न गई भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्दछ । यी नकारात्मक प्रभावहरुलाई न्युनिकरण गरी संरक्षित वन क्षेत्र भित्र रहेका प्राकृतिक स्रोतहरुको दीगो व्यवस्थापन गरी बुद्धिमतापूर्वक उपयोग गर्ने उद्देश्यका साथ लुम्बिनी प्रदेश सरकारले स्वीकृत गरेको कार्यसूची र वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ को अनुसूची ७ मा उल्लेखित प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको ढांचामा रहि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणका उद्देश्य, भुउपयोगमा पर्ने असर-, वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव, मानव जीवनमा पर्ने असर र स्थानीय पुर्वाधारमा हुने क्षतीका साथै अनुकूल प्रभाव बढाउने र प्रतिकूल प्रभाव न्युनीकरण गर्ने उपायहरु अबलम्बन गरी वातावरणीय योजना अनुसार कार्ययोजना कार्यान्वयनका प्रकृया सारांशमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) प्रस्तावको उद्देश्यहरु

यस संरक्षित वन ब्यबस्थापन कार्ययोजनाका उद्देश्यहरु परिपुर्ति गर्न कार्ययोजनाको कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने सक्ने प्रभावहरुको अध्ययन गरी सकारात्मक प्रभावहरुलाई निरन्तरता दिने र नकारात्मक प्रभावहरुलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायको खोजी गर्नु यस अध्ययनको उद्देश्य रहेको छ । प्रस्तावका मुख्य मुख्य उद्देश्यहरु निम्न वमोजिम रहेका छन् ः

- यस संरक्षित वनको दीगो ब्यवस्थापनका लागि गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरु (जस्तै: पुनरुत्पादन कटान, वृक्षारोपण, एकल्याउने, पत्ल्याउने, पुनरुत्पादन व्यवस्थापन, वन पैदावार संकलन र ढुवानी आदि) संचालन गर्दा स्थानीय वातावरणमा पर्ने प्रभावहरुको लेखाजोखा गर्ने ।
- वर्षेनी उत्पादन हुने वन पैदावार, जडिबुटी तथा अन्य गैह्रकाष्ठ वन पैदावार संकलन तथा विक्री वितरण संकलन र ढुवानी गर्दा सम्भावित भू-क्षय तथा खोला कटान जस्ता समस्याहरु तथा स्थानीय वातावरणमा पर्ने असरलाई न्यूनीकरण गर्न के-कस्ता उपायहरु अवलम्बन गर्नु पर्दछ, सो वारे सिफारिश तथा सुझाव दिने ।
- वनको दीगो ब्यवस्थापनका कृयाकलापहरुकासाथ ऐतिहासिक जनयुद आधार र पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने ठाँउहरुको भौतिक, रासायनिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक वातावरणमा पर्ने सक्ने प्रभावहरुको मुल्याङ्कन गर्ने ।
- प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा संभावित अनुकूल प्रभाव बढोत्तरी र प्रतिकूल प्रभाव न्युनिकरण गर्न उपायहरु अवलम्बन गर्न सुझाव संकलन गरी वातावरणीय व्यवस्थापन योजना (EVP) सहितको एक वातावरणिय परीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने ।
- प्रतिकूल वातावरणीय प्रभावलाई न्यूनिकरण गर्न अपनाइने उपायहरुको सफल कार्यान्वयनको लागि अनुगमन विधि सुझाउने ।

ख) भु-उपयोगमा पर्ने असर

यस संरक्षित वन क्षेत्रमा रहेका वन, वनस्पति, बन्यजन्तु, जैविक विविधता, चरन एवं जलधार तथा सो क्षेत्रमा गरिने पुर्वाधार निर्माण जस्ता कार्यहरुले प्राकृतिक स्रोतहरुमा अब्यवस्थित भै संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोग गर्दा वन, चरन क्षेत्रका साथै खेती योग्य जमिन भुक्षय भएर भुउपयोगमा असर पर्ने सक्दछ । साथै यस क्षेत्रबाट उदगम भै बग्ने खोला खोल्सीहरुमा बाढी

पहिरो आई खोला किनारहरूका तल्लो तटीय क्षेत्रमा भुक्षय एवं कटान भै बस्ती एव खेती योग्य जमिनहरूमा नकारात्मक असर परी सो क्षेत्रको भुउपयोगमा समेत असर पर्न सक्दछ ।

ग) वातावरणमा पर्ने प्रतिकुल प्रभाव (मानव जीवनमा पर्ने असर, जनसंख्याको चाप)

यस संरक्षित वनमा वन ब्यबस्थापन, बहुमुल्य जडिबुटीहरूको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमतापूर्वक उपयोग एवं ब्यवस्थित चरिचरन र भुसंरक्षण कृयाकलापहरू जस्ता कृयाकलापहरू संचालन गर्दा बायूमण्डलमा धूवा र धूलोको मात्रा न्युन मात्रामा उत्सर्जन हुने देखिन्छ । तै पनि वन पैदावार कटान, सकलन र ढुवानी जस्ता कृयाकलापहरूबाट न्युन धूवा र धूलोको मात्रा उत्सर्जन हुने कार्यकमहरू संचालन गरी बायुमण्डल वातावरणमा न्युन प्रतिकुल असर पर्ने छ । यस क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक प्रभावले समेत प्रतिकुल प्रभाव पर्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

मानव जीवनमा पर्ने असर, जनसंख्याको चाप

यस संरक्षित वन दीगो ब्यबस्थापन नगरी जथाभावी रुपमा वन पैदावर, जडिबुटी संकलन तथा चरन गर्दा वन, वनस्पति, बन्यजन्तु, जैविक विविधता एवं जलधार क्षेत्रका साथ पर्यापर्यटनमा पर्ने अधिक चापका कारण नकारात्मक प्रभावहरू पर्न सक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ । यसका साथै सिचाई, खानेपानी, जलचर प्राणीहरूलाई पनि प्रभाव पर्ने देखिन्छ। फलस्वरुप वन पैदावर उत्पादन, चरन क्षेत्रमा ह्रास आई स्थानीय रुपमा वन पैदावार, जडिबुटी, कृषि र पशुपालन उत्पादनमा कमी आई वन पैदावारमा कमी र खाद्य संकट गर्न सक्ने देखिन्छ । यसका साथै

वनमा बार्षिक रुपमा लाग्ने वन डढेलो जस्ता कारणले गर्दा वन क्षेत्रको छेउछाउमा धूवा र धूलोको मात्रा केही हदसम्म बढ्ने गई धुलो र धुवा केही ध्वनी प्रदूषण हुनसक्छ । यी कृयाकलापहरूबाट उत्पन्न हुने धुलो र धुवा केही ध्वनी प्रदूषणका कारण मानव स्वास्थामा स्थानीय बासिन्दाहरूलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने छ ।

घ) स्थानीय पुर्वाधारमा हुने क्षती

यस संरक्षित वनमा संचालन गरिने वन ब्यबस्थापनका कृयाकलापहरू, बहुमुल्य जडिबुटीहरूको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोगका लागि संकलन र ढुवानी कृयाकलापहरूका साथै पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण, ब्यवस्थित चरिचरन र भुसंरक्षण कृयाकलापहरू दिगो एवं वातावरणमैत्री रुपमा कार्यान्वयन नगर्दा वा जथाभावी रुपमा तोकिएको बाटाहरू बाहेक अन्यत्रबाट वन पैदावर ढुवानी र पर्यटनहरू आवातजावत हिडडुल गर्दा वन क्षेत्रका वनस्पति र जिवजन्तुलाई पनि प्रत्यक्ष रुपमा

प्रतिकूल असर पर्न सक्दछ । यसका साथै तल्लो तटीय क्षेत्रमा नदी किनार एंव कृषि जमिन कटान भै धनजनको क्षतीका साथै स्थानीय रुपमा रहेका भौतिक संरचनाहरु पुल, बाटाहरु आदि पुर्वाधारहरु समेत प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्दछ ।

ड) अन्य आवश्यक कुराहरु

यस संरक्षित वनको सहभागितामुलक उचित वन ब्यबस्थापनबाट वनको वर्तमान अवस्थामा सुधारका गर्नका लागि वन सम्बर्धनका कृयाकलापहरु संचालन गर्नका साथै बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोगका लागि संकलन र ढुवानीका गर्न स्थानीय र बाह्य कामदारहरुको आवश्यकता पर्दछ । यस कामका लागि विभिन्न समुदायका बाह्य कामदारहरु आउनाले कामदारको चाप, आवतजावत र हेलमेलले गर्दा स्थानीय बासिन्दाको धर्म, संस्कृति तथा परम्परामा आंच आउन सक्छ । तथापि अल्पकालीन रुपमा केही विसंगतिहरु भने भित्रिन सक्दछन् । यस प्रकारका कार्यक्रमहरु संलग्न गर्दा स्थानीय बासिन्दा र बाह्य कामदार बिचको द्वन्द हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ । यसका अत्यधिक भिडभाडका साथै रातको समयमा पनि वन क्षेत्रमा नै बास बस्ने भएकोले अवैधरुपले वनक्षेत्रमा रहेका महत्वपुर्ण वनस्पति, जडिबुटीहरुका साथै जीवजन्तुहरु बासस्थानहरुमा गई क्षती पुग्न सक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

विषय सूची

घोषणपत्र	i
प्रस्तावको सारांश	ii
विषय सुची	vi
चित्र सुची	x
तालिका सुची	x
संक्षिप्त शब्दावली	xi
१. परिच्छेद	१
१.१ प्रस्तावको सामान्य परिचय तथा सान्दर्भिकता	१
१.१.१ सामान्य परिचय	१
१.१.२ प्रस्ताव तयार गर्ने	२
१.१.३ योजनाको नाम	२
१.२ उद्देश्यहरू	२
१.३ योजना अवधि	३
१.४ प्रस्तावको सान्दर्भिकता	३
१.५ प्रस्ताव तयार गर्दा अपनाइएको विधि	४
१.६ प्रस्तावको किसिम	४
१.७ सेवा प्रवाह गर्ने	४
१.८. जनशक्तिको आवश्यकता	५
१.९ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने पुजी (कुल र चालु) र क्षेत्रफल	५
१.९.१ कुल पुजी	५
१.९.२ क्षेत्रफल	५
परिच्छेद २	
२ प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको विस्तृत विवरण	६
२.१ नक्सा र चारकिल्ला	६
२.२ अवस्थिति	७
२.३ भू-उपयोगता विवरण	७
२.४ कार्यान्वयन क्षेत्रका जनसंख्या र वसोवासको स्थिती	७
२.४.१ जनसंख्या	७

२.४.२ जनघनत्व र बसाईसराई	८
२.४.३ धर्म	८
२.४.४ जनजाती र भाषाभाषी	८
२.४.५ मुख्य पेशा	८
२.४.६ पशु संख्या र विवरण	९
२.४.७ आर्थिक विवरण	९
२.४.८ स्वास्थ्य र सरसफाई	९
२.४.९ खानेपानी	९
२.५ वातावरणीय दृष्टिकोण सम्बन्धित क्षेत्र	१०
२.६ प्रस्ताव कार्यान्वयनको स्थिति	१०
२.६.१ भौतिक स्थिति	१०
२.६.१.१ अवस्थिति र धरातलीय स्वरूप	१०
२.६.१.२ भु-उपयोग	११
२.६.१.३. माटोको बनावट र गुणस्तर	११
२.६.१.४ जलवायु	११
२.६.१.५ नदी नाला	११
२.६.१.६ वातावरणीय प्रदुषण	११
२.६.२ जैविक स्थिति	१२
२.६.२.१ वनको किसिम	१२
२.६.२.२ वनको अवस्था	१२
२.६.२.३ वनको प्रयोग	१२
२.६.२.४ वन्यजन्त	१२
२.६.२.५ पानीको स्रोत	१२
२.६.३ प्रस्ताव कार्यान्वयन क्षेत्रमा आवतजावत गर्ने बाटाहरु	१३
२.६.४ उत्पादन प्रकृया	१३
२.६.५ प्रविधिको विवरण	१३

परिच्छेद ३

३ विकल्प कार्यान्वयनका प्रभाव	१४
३.१ डिजाईन	१४
३.२. आयोजना स्थल	१८

३.३ प्रकृया र समय तालिका	१८
परिच्छेद ४	
४ . प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरण मा पर्ने प्रभावहरू	२०
४.१ सामाजिक आर्थिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभावहरू	२०
४.१.१ जनसंख्यामा पर्ने प्रभावहरू	२०
४.१.१.१ अनुकूलन प्रभावलाई अधिकतम गर्न उपायहरू	२०
४.१.१.२ नकारात्मक प्रभावहरू	२०
४.१.२ मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव	२१
४.१.२.१ अनुकूलन प्रभाव	२१
४.१.२.२ प्रतिकूल प्रभाव	२१
४.१.३ खेती योग्य जमिनको क्षय	२१
४.१.३.१ अनुकूलन प्रभाव	२१
४.१.३.२ प्रतिकूल प्रभाव	२१
४.१.४ वन जंगलको क्षय	२१
४.१.४.१ अनुकूलन प्रभाव	२१
४.१.४.२ प्रतिकूल प्रभाव	२२
४.१.५ सामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक मूल्य र मान्यतामा हुने परिवर्तन	२२
३.४.५.१ अनुकूलन प्रभाव	२२
३.४.५.२ प्रतिकूल प्रभाव	२२
४.२ जैविक विविधता	२३
४.२.१ वनस्पति तथा जिवजन्तु	२३
४.२.१.१ अनुकूलन प्रभाव	२३
४.२.१.२ प्रतिकूल प्रभाव	२३
४.२.२ प्राकृतिक वासस्थान र समुदाय	२४
४.२.२.१ अनुकूलन प्रभाव	२४
४.२.२.२ प्रतिकूल प्रभाव	
२४	
४.३ भौतिक वातावरण	२४
४.३.१ जमिन	२४
४.३.१.१ अनुकूलन प्रभाव	२४

४.३.१.२ प्रतिकुल प्रभाव	
२५	
४.३.२ वायुमण्डल	२५
४.३.२.१ अनुकुलन प्रभाव	
२५	
४.३.२.२ प्रतिकुल प्रभाव	२५
४.३.३ पानी	२५
४.३.३.१ अनुकुलन प्रभाव	२५
४.३.३.२ प्रतिकुल प्रभाव	२६
४.३.४ ध्वनि	२६
४.३.४.१ अनुकुलन प्रभाव	२६
४.३.४.२ प्रतिकुल प्रभाव	२६
४.३.५ मानव निर्मित वस्तु	२७
४.३.५.१ अनुकुलन प्रभाव	२७
४.३.५.२ प्रतिकुल प्रभाव	२७

परिच्छेद ५

५. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावलाई नियन्त्रण गर्ने तरिका एवं उपायहरू	२८
---	----

परिच्छेद ६

६ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अनुगमन गर्नु पर्ने कुराहरू	३६
६.१ वातावरणीय अनुगमन	३६
६.२ अनुगमनका प्रकारहरू	३६
६.२.१ आधाररेखा अनुगमन	३६
६.२.२ नियमपालन अनुगमन	३७
६.२.३ प्रभाव अनुगमन	३७
६.३ अनुगमनका सुचाङ्काहरू	३७
६.४ अनुगमन प्रगति अभिलेखिकरण	३९
६.५ अनुगमनको खर्चको विवरण	३९

परिच्छेद ७

७ वातावरणीय ब्यवस्थापन योजना	४१
७.१ वातावरणीय ब्यवस्थापन योजना	४१

७.२ वातावरणीय ब्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन तालिका	४७
७.३ समन्वय र सहकार्य	४७
८ निष्कर्ष र सुझावहरू	४७
९ सन्दर्भ सामाग्रीशरहरू	५०

चित्र सुची

चित्र नं. १ संरक्षित वनको चारकिल्ला सहितको नक्सा

तालिका सुची

तालिका १ : प्रस्तावित जलजला क्षेत्रको भू-उपयोगिता विवरण

तालिका २ अनुकूल र प्रतिकूल प्रभावहरूको विवरण

तालिका नं ३ कार्यान्वयन प्रकृया र समय तालिका विवरण

तालिका ४ अनुकूल प्रभावको बढोत्तरीकरण गर्ने उपायहरूको समीक्षा

तालिका नं . ५ प्रतिकूल प्रभावको निराकरण गर्ने उपायहरूको समीक्षा

तालिका नं. ६ मुल्यांकन गरिने सुचकहरूका साथ विधि प्रकृया र समयवधि सहित जिम्मेवारीका विवरण

तालिका नं. ७ वातावरण अनुगमनको लागि कार्यक्रम र बजेट विवरण

तालिका नं. ८ अनुकूल प्रभावको बढोत्तरीकरण गर्ने उपायहरूका कार्यक्रमहरू

तालिका नं . ९ प्रतिकूल प्रभावको निराकरण गर्ने उपायहरूको कार्यक्रमहरू

तालिका नं . १० न्युनिकरण उपयाका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन कार्यतालिका विवरण

संक्षिप्त शब्दावली

आ.व.	आर्थिक वर्ष
क.व.उ.स.	कवुलियती वन उपभोक्ता समुह
कि.मी.	किलो मिटर
के.जी.	किलो ग्राम
क.ज.प.	काठ जन्य पदार्थ
गा.पा.	गाउँपालिका
गै.का.व.पै.	गैरकाष्ठ वन पैदावार
घ.मि.	घन मिटर
जि.आई.एस.	ग्लोबल इनफोरमेसन सिस्टम
जि.स.स.	जिल्ला समन्वय समिति
डि.व.का.	डिभिजन वन कार्यालय
जि.भु.स.का.	जिल्ला भु संरक्षण कार्यालय
न.पा.	नगरपालिका
प्र. व.नि.	प्रदेश वन निर्देशनालय
प्रा.लि.	प्राइभेट लिमिटेड
प्रा.वा.प.	प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
मे.ट.	मेट्रिक टन
वा.प्र.मू.	वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन
सा.व.उ.स.	सामुदायिक वन उपभोक्ता समुह
स.डि.ब.का.	सव डिभिजन वन कार्यालय
से.मी.	सेन्टिमिटर
हे.	हेक्टर

परिच्छेद १

१.१ प्रस्तावको सामान्य परिचय तथा सान्दर्भिकता

१.१.१ सामान्य परिचय

लुम्बिनी प्रदेश, वन ऐन, २०७८ को परिच्छेद ४ को दफा १२ वमोजिम संरक्षित क्षेत्र बाहिर रहेका वातावरणीय, पारिस्थितिकीय, वैज्ञानिक तथा साँस्कृतिक महत्वको, जलाधार संरक्षणको हिसाबले संवेदनशिल रहेको, वनस्पति तथा वन्यजन्तुको संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्न आवश्यक रहेको वा पर्यापर्यटनको विकास गर्न उपयुक्त देखिएको राष्ट्रिय वनको कुनै भागलाई प्रदेश सरकारले संरक्षित क्षेत्र घोषणा गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । संरक्षित क्षेत्र घोषणा गरेपछि लुम्बिनी प्रदेश, वन तथा वातावरण मन्त्रालयले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ । यस घोषणा गरिएको संरक्षित वन क्षेत्र क्षेत्रलाई ब्यवस्थापन कार्ययोजना तयारी एवं स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्न सक्ने ब्यवस्था रहेको छ । यसै क्रममा जलजला क्षेत्र पनि संरक्षित क्षेत्र बाहिर रहेका रोल्पा जिल्लाको एक महत्वपुर्ण भुपरिधि क्षेत्र हो । यो क्षेत्र जलधार, वातावरणीय, ऐतिहासिक, पारिस्थितिकीय, साँस्कृतिक महत्वका साथ पर्यापर्यटनको विकासको दृष्टिकोण अति महत्वपुर्ण रहेको छ।

जलजला क्षेत्र जैविक विविधता, वन्यजन्तु, खोलानाला, दह तथा पोखरीहरु जस्ता प्राकृतिक सम्पदाका साथै धार्मिक एबम् साँस्कृतिक महत्व बोकेको पर्यटकीय सम्भाव्य क्षेत्र हो । यो क्षेत्रको खास पहिचान नै दलदल जमिनमा टेक्दा भुवादार एवं लचकदार दलदल जमिनको भुस्वरूप हो । जलजला क्षेत्र प्राकृतिक सौन्दर्यले भरिपुर्ण रहनुका साथै यहांबाट उत्तरमा सिस्ने, पुथा, डोगारी, गुर्जा र धौलागिरी हिमश्रृंखला देखिन्छन् भने हिउँदमा जलजला आफैँ हिउँले सेताम्मे बनेको हुन्छ । जलजला क्षेत्र जिल्लाको सदरमुकाम लिवाङ देखी ८० किलोमिटर उत्तर पुर्व तर्फ अवस्थित छ । यस क्षेत्र समुन्द्र देखि करीव ३२९५ मिटर उचाईमा ४७ हजार हेक्टरमा फैलिएको उच्च पहाडी वन र बुकीक्षेत्र क्षेत्रको रूपमा परिचित छ । यस प्रस्तावित संरक्षित वन क्षेत्र रोल्पा जिल्ला अन्तर्गतका थवाङ गा का सबै.पा.(५ वटा वडाहरु), रोल्पा न का ३ वटा वडाहरु.पा.(८, ९ र १०), परिवर्तन गा. पा. को कुरेली (वडा नं. १) र सुनछहरी जेल्वाङ (वडा न. ७) गरी ४ वटा स्थानीय तहका १० वटा वडाहरुमा फैलिएर रहेको छ । यस जलजला क्षेत्रमा रहेको जैविक विविधता, वातावरणीय, पारिस्थितिकीय, साँस्कृतिक एवं जलधारका साथै पर्यापर्यटनको दृष्टिकोणले महत्वपुर्ण भुवनोट भएकोले संरक्षित वनको रूपमा घोषणाका साथ कार्यायोजना तयार गरी

कार्यान्वयन गर्न अति आवश्यक महशुस गरी डिभिजन वन कार्यालय रोल्पाको आर्थिक बर्ष २०७८-२०७९ को बार्षिक कार्यक्रम अनुसार यो संरक्षित वन व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार गरिएको छ । यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रारम्भिक वातावरण परिक्षण प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.१.२ प्रस्ताव तयार गर्ने

यो प्रस्तावको प्रस्तावक डिभिजन वन कार्यालय रोल्पाको स्वीकृत कार्यसूची, लुम्बिनी प्रदेश सरकारको वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७, लुम्बिनी प्रदेश, वातावरण संरक्षण ऐन २०७७ तथा तथा नियमावली २०७७, वनक्षेत्रको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको कार्यसूची तथा प्रतीवेदनको दिग्दर्शन, २०६१ बमोजिम प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन सेवा प्रदायक संस्था ग्रीन सोलुसन नेपाल काठमाण्डौको प्राविधिक सहजिकरणमा तयार गरिएको छ । यस कार्यालयको सम्पर्क ०८६-४४०११२, वेबसाइट www.dforolpa.gov.np र इमेल dforolpa12@gmail.com रहेको छ ।

१.१.३ योजनाको नाम

जलजला संरक्षित वन व्यवस्थापन कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने रहेको छ ।

१.२ उद्देश्यहरू

यस संरक्षित वन व्यवस्थापन कार्ययोजनाका उद्देश्यहरू परिपुर्ति गर्न कार्ययोजनाको कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने सक्ने प्रभावहरूको अध्ययन गरी सकारात्मक प्रभावहरूलाई निरन्तरता दिने र नकारात्मक प्रभावहरूलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायको खोजी गर्नु यस अध्ययनको उद्देश्य रहेको छ । प्रस्तावका मुख्य मुख्य उद्देश्यहरू निम्न वमोजिम रहेका छन् :

- यस संरक्षित वनको दीगो व्यवस्थापनका लागि गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरू (जस्तै: पुनरुत्पादन कटान, वृक्षारोपण, एकल्याउने, पत्ल्याउने, पुनरुत्पादन व्यवस्थापन, वन पैदावार संकलन र ढुवानी आदि) संचालन गर्दा स्थानीय वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूको लेखाजोखा गर्ने ।
- वर्षेनी उत्पादन हुने वन पैदावार, जडिबुटी तथा अन्य गैह्रकाष्ठ वन पैदावार संकलन तथा विक्री वितरण संकलन र ढुवानी गर्दा सम्भावित भू-क्षय तथा खोला कटान जस्ता समस्याहरू तथा

स्थानीय वातावरणमा पर्ने असरलाई न्यूनीकरण गर्न के-कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्नु पर्दछ, सो वारे सिफारिश तथा सुझाव दिने ।

- वनको दीगो ब्यवस्थापनका कृयाकलापहरूकासाथ ऐतिहासिक जनयुद आधार र पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने ठाँउहरूको भौतिक, रासायनिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावहरूको मुल्याङ्कन गर्ने ।
- प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा संभावित अनुकूल प्रभाव बढोत्तरी र प्रतिकूल प्रभाव न्युनिकरण गर्न उपायहरू अवलम्बन गर्न सुझाव संकलन गरी वातावरणीय व्यवस्थापन योजना (EMP) सहितको एक वातावरणिय परीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने ।
- प्रतिकूल वातावरणीय प्रभावलाई न्युनिकरण गर्न अपनाइने उपायहरूको सफल कार्यान्वयनको लागि अनुगमन विधि सुझाउने ।

१.३ योजना अवधि

जलजला संरक्षित वन व्यवस्थापन कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन अवधि १० बर्षको रहने छ ।

१.४ प्रस्तावको सान्दर्भिकता

यस सरक्षित वन क्षेत्र कार्ययोजना अनुसार वार्षिक रुपमा काठ जन्य वन पैदावार, जडिवुटी एवम् अन्य गैह्रकाष्ठ वन पैदावार, जलधार, धार्मिक सांस्कृतिक र ऐतिहासिक जनयुद आधार क्षेत्रका साथ पर्यापर्यटन वातावरण मैत्री पुर्वाधार निर्माणको दीगो ब्यवस्थापन गरी कार्यक्रम संचालन गर्दा वातावरणीय संतुलन कायम रहनुको साथै रोजगारीको अवसर वृद्धि भई गरीवी निवारणमा टेवा पुग्ने र राजस्वमा समेत वृद्धि हुने देखिन्छ । यस क्षेत्रबाट वन पैदावारहरूको संकलन तथा विक्री वितरण र पर्यापर्यटनको विकासबाट स्थानीय स्तरमा रोजगारी सृजना हुनुको साथै वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूलाई कच्चा पदार्थ उपलब्ध हुने देखिन्छ । वन पैदावार संकलन तथा वातावरण मैत्री ऐतिहासिक जनयुद आधार क्षेत्र एवं पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण गर्दा गर्नु पर्ने विभिन्न क्रियाकलापहरूबाट स्थानीय वातावरणमा प्रतिकूल असर र प्रभावहरू पर्न सक्दछ । वातावरणमा पर्न सक्ने असरहरूको पहिचान गरी तिनीहरूको न्यूनीकरणका उपायहरू पहिल्याउन र वातावरणीय संतुलन कायम गर्न गर्नु पर्ने कार्यहरू र न्युनिकरणका विधिहरू स्पष्ट पार्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु आवश्यक छ । यस जलजला संरक्षित वन कार्ययोजना तयार गर्दा प्रारम्भिक

वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्ने लुम्बिनी प्रदेश वातावरण संरक्षण ऐन तथा नियमावलीमा रहेको प्रवधान अनुसार तयार गरिएको छ ।

१.५ प्रस्ताव तयार गर्दा अपनाइएको विधि

संघिय वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ र लुम्बिनी प्रदेश सरकारको वातावरण संरक्षण ऐन २०७७ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ र स्वीकृत कार्यसूची तथा प्रतिवेदन दिग्दर्शन, २०६१ मा व्यवस्था भएका प्रक्रियाहरूको अनुसरण गरी प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन गरिएको थियो । जस अनुसार प्रदेश मन्त्रालयबाट कार्यसूची स्वीकृत भए पश्चात उक्त कार्यसूचीलाई आधार मानेर प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन तयारी गरिएको छ । यस प्रतिवेदन तयार गर्नका लागि आवश्यक पहिलो तहको सुचना (Primary Information) सहभागितामूलक ग्रामिण लेखाजोखा (Rapid Rural Appraisal) विधि र प्रकृया अपनाई संकलन गरिएको छ । यस क्रममा स्थानीय तह, वन समूहहरू, जिल्लास्थित राष्ट्रिय सरोकारवाला निकायहरूसँगको छलफल, प्रदेशस्तरीय अन्तकृया गोष्ठी र सम्बन्धित विशेषज्ञ र जानकार व्यक्तीहरूसँगको भेटघाट छलफल गरी भौतिक, रसायनिक, धार्मिकसांस्कृतिक र जैविक एवं वातावरण सम्बन्धी विवरण संकलन गरिएको छ ।

यसै गरी दोस्रो क्रमको सुचना (Secondary Information) सम्बन्धित सन्दर्भ ग्रन्थहरूको पुनवरालोकनबाट संकलन गरिएको छ । यस क्रममा दोस्रो क्रमको जानकारी रोल्पा जिल्लाको पञ्चबर्षिय वन कार्ययोजना, बार्षिक प्रतिवेदनहरू, कार्यालयका अभिलेखहरू, अन्य संरक्षित वनका कार्ययोजनाहरू / IEE प्रतिवेदनहरू सम्बन्धित कानूनी डकुमेन्ट्सहरू अध्ययन गरि संकलन गरिएको छ । साथै लुम्बिनी प्रदेश वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ४ अनुसार सार्वजनिक सुनुवाई गरिने छ र नियम ९(१) अनुसारको ७ दिने सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने सम्बन्धित स्थानीय तह, विद्यालय, अस्पताल वा स्वास्थ्य केन्द्रबाट प्राप्त भएका राय सुझावहरू सङ्कलन गरी विश्लेषण गरि समावेश गरिएको छ ।

१.६ प्रस्तावको किसिम

यस संरक्षित वन कार्ययोजना अनुसार वार्षिक रूपमा काठ जन्य वन पैदावार, जडिवुटी एवम् अन्य गैह्रकाष्ठ वन पैदावार, जलधार, धार्मिक सांस्कृतिक र ऐतिहासिक जनयुद आधार क्षेत्रका साथ पर्यापर्यटन वातावरण मैत्री पुर्वाधार निर्माणको दीगो व्यवस्थापन गरी संकलन गर्दा वातावरणीय संतुलन कायम राखी बुद्धिमतापूर्वक रूपमा उपयोग गर्ने प्रस्तावको रूपमा समावेश गरिएको छ ।

१.७ सेवा प्रवाह गर्ने

यस संरक्षित वन कार्ययोजना २०७९ बमोजिम यस जलजला भुपरिधि क्षेत्र अन्तर्गत रहेका वन, जडिबुटी, सिमसार एवं जलधार र घांसे मैदान पारिस्थिकीय प्रणालीहरूको संरक्षण र सम्बर्धन गरी यी प्राकृतिक स्रोतहरू अवस्थामा सुधार ल्याई यसबाट सामान र सेवा प्राप्त हुने भएकोले सेवा प्रवाह गर्ने प्रस्तावको रूपमा समावेश गरिएको छ । यस जलजला भुपरिधि अन्तर्गत रहेका वन, सिमसार एवं जलधार र घांसे मैदान पारिस्थिकीय प्रणालीहरूको संरक्षण र सम्बर्धन गर्दा खाना, पानी, काठ दाउरा, हावा सुद्धिकरण र माटो निर्माण आदी भौतिक सेवाको रूपमा प्रदान गर्दछ भने गैर भौतिक लाभ सेवामा प्राकृतिक सौन्दर्यको अवलोकन मनोरन्जनका साथै आध्यात्मिक सन्तोष्ट सेवाको रूपमा प्राप्त हुनेछ ।

१.८. जनशक्तिको आवश्यकता

यस प्रस्ताव जलजला संरक्षित वन अन्तर्गत कार्यान्वयन गर्दा २ प्राविधिक र ५ स्थानीय स्रोत ब्यक्तिका साथ डिभिजन वन कार्यालयको कर्मचारीहरू यस संरक्षित वन ब्यवस्थापनका लागि आवश्यक जनशक्तिको रूपमा प्रस्ताव गरिएको छ ।

१.९ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने पुजी (कुल र चालु) र क्षेत्रफल

१.९.१ कुल पुजी

यस प्रस्ताव कार्यान्वयन क्रममा वातावरणीय क्षेत्रमा पर्ने नकारात्मक प्रभावहरूलाई न्युनिकरण र सकारात्मक प्रभावहरूलाई बढोत्तरी गर्नका लागि करीव रु ४०,००,०००। प्रस्ताव गरिएको छ ।

१.९.२ क्षेत्रफल

यस जलजला संरक्षित वन प्रस्ताव कार्यान्वयनका संरक्षित वनको भित्री भाग, मध्यावर्ति क्षेत्र र प्रभावित क्षेत्र गरी ४२,४७३.९७ हेक्टर (कुल भुभागको २२.५४%) भू-भाग पर्दछ । कुल ५६.५४% वनक्षेत्र समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धती मार्फत व्यवस्थापन भइरहेको र बाँकी ४३.४६% वनक्षेत्र मात्र सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको रूपमा रहेको पाईन्छ ।

परिच्छेद २

२ प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको विस्तृत विवरण

२.१ नक्सा र चारकिल्ला

यस जलजला संरक्षित वन प्रस्तावको देहाय बमोजिमको चारकिल्ला भित्र कार्यान्वयन गरिने छ ।

पूर्व : सुनछहरी गाउँपालिकाको १ नं. र ५ नं. वार्ड सिमाना

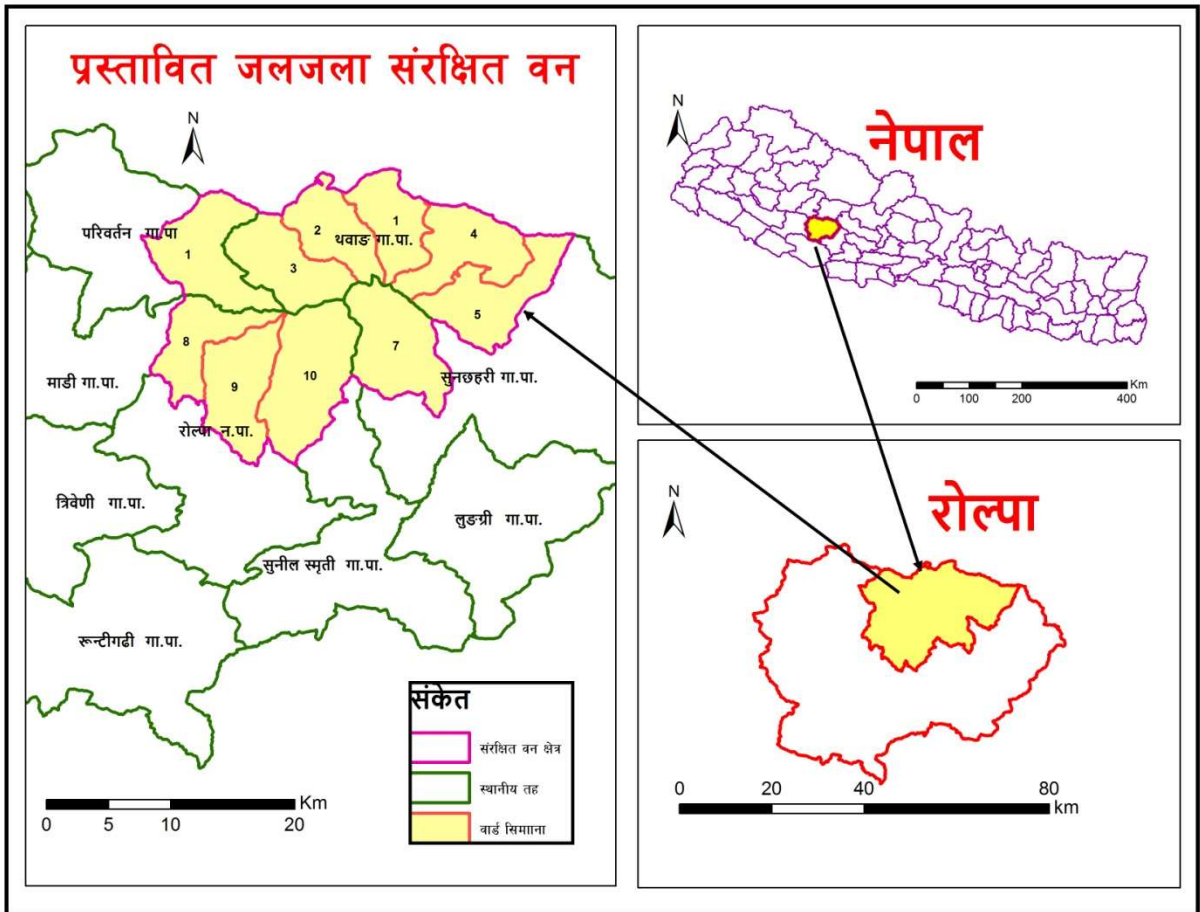
पश्चिम : परिवर्तन गाउँपालिकाको ५ र २ नं वार्ड तथा माडी गाउँपालिकाको ५ नं. वार्ड सिमाना

उत्तर : रुकुम -पूर्व जिल्लाको सिमाना

दक्षिण : रोल्पा नगरपालिकाको २, ४, ६ र ७, सुनिलस्मृती ५ र ६ तथा सुनछहरीको ५ र ६ नं.

वार्डहरूको सिमाना

यस संरक्षित वनको उल्लेखित चारकिल्ला देहायको नक्सा नं. १ मा समावेश गरिएको छ ।

चित्र नं. १ संरक्षित वनको चारकिल्ला सहितको नक्सा

२.२ अवस्थिति

यस क्षेत्र **WGS 1984 Geographic Coordinates System** अनुसार २८°१८'४२.१२" देखि २८°३१'३५.७०" उत्तरी आक्षांश र ८२°३३'१९.४५" देखि ८२°५२'३३.८९" पूर्वी देशान्तरमा फैलिएको पाइन्छ।

२.३ भू-उपयोगिता विवरण

इसिमोड, २०२१ को डिजिटल भू-उपयोगिताको तथ्यांकको आधारमा यस क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी वनक्षेत्र ७१.९२ %, कृषिक्षेत्र १८.४३%, घाँसेमैदान ९.५१% र अन्य क्षेत्र ०.१४४% रहेको पाइन्छ । जलजला क्षेत्रको भू-उपयोगिता विवरण देहायको तालिका १ मा उल्लेख गरिएको छ तालिका १ : प्रस्तावित जलजला क्षेत्रको भू-उपयोगिता विवरण

क्र.सं.	विवरण	क्षेत्रफल	%	कैफियत
१	वनक्षेत्र	30545.73	71.92	
२	कृषिक्षेत्र	7828.726	18.43	
३	घाँसे मैदान	4038.4196	9.51	
४	अन्य	61.09587	0.144	
	कुल जम्मा	42473.97	100.00	

स्रोत : Digital Landuse data of ICIMOD, 2021

२.४ कार्यान्वयन क्षेत्रका जनसंख्या र वसोवासको स्थिति

रोल्पा जिल्ला अन्तर्गतका ४ वटा स्थानीय तहहरूमा पर्ने जलजला संरक्षित वन क्षेत्र नै यस योजनाको कार्यान्वयनको क्षेत्रको रूपमा रहेको छ । यस अन्तर्गत थवाङ गाउँपालिका अन्तर्गतका ५ वटै वडा, सुन्छहरी गाउँपालिकाको पाई नं. ७, रोल्पा नगरपालिकाको वार्ड नं. ८,९ र १० नं. वडाहरू र परिवर्तन गाउँपालिकाको १ नं. वडा गरी कुल १० वटा वडाहरू रहने गरी प्रस्ताव गरिएको छ ।

२.४.१ जनसंख्या

यस संरक्षित वन क्षेत्रको प्रभावित क्षेत्र अन्तर्गतका ४ वटा स्थानीय तहहरूका १० वटा वडाहरू जम्मा ५३६२ घरधुरीहरू संलग्न रहेका छन् । यस संरक्षित वनमा करीव २७४८० जनसंख्या रहेका छन् । जसमा पुरुष १२५०८ र महिला संख्या १४९७२ रहेका छन् ।

२.४.२ जनघनत्व र बसाईसराई

यस संरक्षित वनको प्रभावित क्षेत्रहरूमा विविध प्रकारका जातीहरूको बसोबास रहेको पाईन्छ । यस मध्ये मगर जातिको बाहुल्यता अधिक रहेको देखिन्छ भने दोस्रो रूपमा क्षेत्री, तेस्रो रूपमा दलित र न्युन रूपमा ठकुरी, सन्यास र गुरुङ रहेका छन । यस क्षेत्रबाट बसाई-सराई गरी आउने भन्दा पनि बसाई-सराई गरी बाहिरी जिल्लाहरू खासगरी तराई र मुख्य शहर बुटवल, भैरहवा, काठमाण्डौ, पोखरा र चितवनमा जाने मानिसहरूको संख्या अधिक रहेको अवस्था छ । यस प्रभावित क्षेत्रमा जनघनत्व तुलानात्मक रूपमा कमी नै रहेको पाईन्छ ।

२.४.३ धर्म

यस संरक्षित वनको प्रभावित क्षेत्रमा बसोबास गर्ने बासिन्दाहरूको धर्म मिश्रित रूपमा रहेको पाईन्छ । यस संरक्षित वनको प्रभावित क्षेत्रमा बसोबास गर्ने बासिन्दाहरूमा विभिन्न धर्मावलम्बी रहेका छन् । यस संरक्षित वन रहेका बासिन्दाहरू मध्ये ८७.१७ प्रतिशत हिन्दु धर्मावलम्बीहरू रहेका छन् भने ११.५१ प्रतिशत बौद्ध १.७२ प्रतिशत, क्रिश्चियन र बाकी अन्य धर्मावलम्बीहरू रहेका छन् ।

२.४.४ जनजाती र भाषाभाषी

यस संरक्षित वनका प्रभावित क्षेत्रहरूमा विविध जातीहरूको बसोबास रहेको छ । जसमा बसोबास गरेका जातजातीहरू मध्ये बाहुल्यता मगर जातिको रहेको छ भने दोस्रो रूपमा क्षेत्री, तेस्रो रूपमा दलित र न्युन रूपमा ठकुरी, सन्यास र गुरुङ रहेका छन । यस क्षेत्रमा सबै भाषा बोल्नेको सख्या रहेको छन् । तर थवाङ गापमा अधिक मगर भाषा बोल्ने र क्रमश खाम र नेपाली सख्या रहेको छ । रोल्पा नपा, सुनछहरी र परिवर्तन अन्तर्गत प्रभावित क्षेत्रमा नेपाली भाषा बढी बोलिन्छ भने क्रमश मगर र खाम भाषा बोलिन्छ।

२.४.५ मुख्य पेशा

यहाँका बासिन्दाहरूको मुख्य पेशा कृषि र पशुपालन हो । कृषि तथा पशुपालन पेशामा आश्रितको संख्या बिगतको तुलनामा घट्दो छ जसको मुल कारण बिकास क्रमसंग मानिसहरूको बैदेशिक रोजगारी प्रति बढ्दो चाहनाका साथै गैर कृषि पेशा तर्फ पनि उन्मुख भएकोले हो । यसका साथै काष्ठ तथा गैरकाष्ठमा आधारित उद्यम र स्वदेश तथा विदेशमा रोजगारीहरू पनि एक पेशाको रूपमा

रहेका छन् । स्थानीयस्तरमा जनशक्तिको कमी रहेको खेती योग्य जमिनहरू वर्तमान अवस्थामा खेती नगरी बाँझो रहि रहेको अवस्था छ ।

२.४.६ पशु संख्या र विवरण

यस क्षेत्रका मानिसहरूको मुख्य पेशा कृषि र पशुपालन नै रहेको छ । वन जंगल र घांसे मैदानहरू प्रशस्त भएका कारण यस क्षेत्रलाई पशुपालन र पशुजन्य वस्तुहरूको उत्पादन गर्ने खास गरी भेडा पालन पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरिरहेको छ । पशुपालनमा मुख्य रूपमा भेडा बाख्रा, भैसी, गाई गोरु र सुंगुर आदी रहेका छन् । यी मध्ये भेडा पालन प्रमुख रूपमा रहेको छ ।

२.४.७ आर्थिक विवरण

यस संरक्षित वनको प्रभावित क्षेत्रमा पहाडी भुभाग अधिक र समथर कृषि योग्य जमिनहरू कम रूपमा रहेका छन् । यस क्षेत्रमा करीव ९२.०६ प्रतिशत घरपरिवार कृषिपेशामा संलग्न रहेका छन् । अतः कृषि र पशुपालन नै यस क्षेत्रको मुख्य आयआर्जन गर्ने पेशा हो । सबै स्थानमा सिचाईको कमिका कारण अपेक्षित रूपमा कृषि उत्पादन गर्न सकि रहेको छैन । कृषीको अलावा ब्यापार, काठ गैरकाष्ठमा आधारित उद्योग, फलफुल खेती र यस बाहेक बैदेशिक रोजगारी पनि मुख्य आयआर्जन गर्ने स्रोतको रूपमा विकासित भई रहेको छ । बैदेशिक रोजगारीमा यस क्षेत्रमा बासिन्दाहरू अधिकांश भारत र खाडी मुलुकहरूमा रोजगारीको लागि गई आय आर्जन गरि रहेका छन् ।

२.४.८ स्वास्थ्य र सरसफाई

यस संरक्षित वनको प्रभावित क्षेत्रहरू अधिकांस भाग पहाडी भुभाग र चिसो हावापानी भएकोले रोग लाग्ने संभावना कमै रहेको पाईन्छ । यहां देखा पर्ने रोगहरूमा ग्यास्टिक, प्रजनन सम्बन्धि समस्या, टायफाईड, ईन्सेफलाईटिस, झाडा पखाला, क्षयरोग, ज्वरो, आंखा पाक्ने, जण्डिस, छाला सम्बन्धि र श्वास प्रश्वास सम्बन्धि रहेको पाईन्छ ।

२.४.९ खानेपानी

यस संरक्षित वनको प्रभावित क्षेत्रहरूमा खानेपानीको सुविधा रहेको छ । यसमा खासगरी ७७ प्रतिशत भन्दा अधिक धारा पाईप, करीव ५ प्रतिशत मुलधारा, १५ प्रतिशत भन्दा बढी खुला

ईनार र कुवा र करीव ५ प्रतिशत नदी खोला आदी स्रोतबाट स्थानीय जनताले खानेपानी उपयोग गर्दै आई रहेका छन् ।

२.५ वातावरणीय दृष्टिकोण सम्वेदनशिल क्षेत्र

यस संरक्षित वन अन्तर्गत रहेका जलजला क्षेत्र, वन क्षेत्र, पानी मुहान तथा सम्वेदनशिल बन्यजन्तु बासस्थानहरु वर्तमान अवस्थामा निर्माणधिन विकासका पुर्वाधारहरुका कृयाकलापहरुले वातावरणीय दृष्टिकोणले संवेदनशिलता बढ्दै गई रहेको छ । नदी तटिय क्षेत्र वातावरणीय दृष्टिकोणले बढि संवेदनशिल रहेको छ । माथिल्लो भागमा रहेका ससाना खहरेहरुले मनसून वर्षाको समयमा आसपासका किनारहरु कटान गरी भुक्षय तथा पहिरोका समस्याहरु देखा परिरहेको छ । यस खोलाको तल्लो तटिय क्षेत्रमा रहेको नदी कटान एवं भै कृषि योग्य जमिन र केही भागमा मानव वस्तीलाई समेत नकारात्मक प्रभाव पारि रहेको छ ।

२.६ प्रस्ताव कार्यान्वयनको स्थिती

यस संरक्षित वन कार्ययोजना सहभागितामुलक संरक्षणमुखी अवधारको आधारमा कार्यान्वयन हुने भएकोले वातावरणीय क्षेत्रमा खासगरी सकारात्मक प्रभाव अधिक र नकारात्मक प्रभाव न्युन पर्ने सक्ने सम्भावना देखिन्छ । तै पनि यस प्रस्ताव कार्यान्वयन क्षेत्रहरुमा भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा वर्तमान वातावरणीय स्थितिको तपसिल अनुसार विश्लेषण तथा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.६.१ भौतिक स्थिति

२.६.१.१ अवस्थिति र धरातलीय स्वरूप

अवस्थिति

यस प्रस्ताव कार्यान्वयन क्षेत्र **WGS 1984 Geographic Coordinates System** अनुसार $२८^{\circ} १८' ४२.१२''$ देखि $२८^{\circ} ३१' ३५.७०''$ उत्तरी आक्षांश र $८२^{\circ} ३३' १९.४५''$ देखि $८२^{\circ} ५२' ३३.८९''$ पूर्वी देशान्तरमा फैलिएको पाइन्छ।

धरातलीय स्वरूप

यस क्षेत्रको भू-भाग धेरैजसो उच्च पहाडी भेगमा पर्ने भएको कारणले गर्दा समथल भू-भाग कम र भिरालो भू-भाग बढी पाइन्छ । यस क्षेत्रको उचाई समुद्रिक सतहबाट ९०९ मिटर देखि ३,५७३ मिटर सम्म फैलिएर रहेको पाइन्छ ।

२.६.१.२ भू-उपयोग

यस संरक्षित वनको प्रभावित क्षेत्रको भू-उपयोगिताको तथ्यांकको आधारमा सबैभन्दा बढी वनक्षेत्र ७१.९२ %, कृषिक्षेत्र १८.४३%, घाँसेमैदान ९.५१% र अन्य क्षेत्र ०.१४४% रहेको पाइन्छ ।
(इसिमोड, २०२१ डिजिटल नक्सा)

२.६.१.३. माटोको बनाबट र गुणस्तर

यस क्षेत्रको भू-भाग धेरैजसो उच्च पहाडी भेगमा पर्ने भएको कारणले गर्दा समथल भू-भाग कम र भिरालो भू-भाग बढी पाइन्छ । समथल क्षेत्रमा माटोको गहिराई बढी र भिरालो क्षेत्रमा माटोको गहिराई कम पाइन्छ । यस क्षेत्रमा मुख्य रूपमा चिम्त्याइलो, दोमट, बलौटे दोमट र कंकरयुक्त माटो पाइन्छ ।

२.६.१.४ जलवायु

यस संरक्षित वन भौगोलिक संरचनाको आधारमा समुन्द्री सतहबाट करिब १००० देखि ३५०० मिटर सम्मको उचाई सम्म फैलिएर रहेकोले यस क्षेत्रमा उपोष्ण मनसुनी क्षेत्र देखि ठण्डा समशीतोष्ण क्षेत्र सम्मको हावापानी पाइन्छन् ।

२.६.१.५ नदी नाला

यस जलजला संरक्षित वन क्षेत्रबाट उदगम भै स-साना खेलोको रूपमा फगाम खोला, उवा खोला, चुनवान खोला, धाङ्सी खोला, आदी रहेका छन् । यी खोलाहरू अन्तमा माडी खोला, लुङ्गी खोला र री खोलाहरूमा गै मिसिएर बग्दछ । यसका साथै यस क्षेत्रमा स-साना किसिमका ताल र पोखरीहरू पनि रहेका छन् । साथसाथै यी ताल तथा खोलाहरूका उदगम स्थलका आसपास क्षेत्रहरूमा सिमसार क्षेत्रहरू दलदल जमिन रहेका छन् ।

२.६.१.६ वातावरणीय प्रदुषण

यस संरक्षित वन प्रभावित क्षेत्रहरूमा संरक्षणमुखी अवधारण अनुसार व्यवस्थापन कार्यक्रमहरू संचालन हुने हुदा प्रस्तावित क्षेत्रमा न्युन प्रदुषण हुन सक्ने देखिन्छ । गर्मी याममा चल्ने पश्चिमी हावाका कारण क्षणिक रूपमा धुलो प्रदुषण हुने गरेको पाइन्छ भने गर्मी मौसममा (वायू) कहिलेकांही वनमा लाग्ने डढेलोको कारण स्थानीय स्तरमा केही वायु प्रदुषण हुने गरेको बुझिन्छ । साथै कृषकहरूले कृषि बालीमा रासायनिक मल तथा किटनाशक औषधी प्रयोग गर्ने गरेकाले आबादी क्षेत्रमा सामान्य रूपमा माटो प्रदुषण हुने गरेको छ । यस क्षेत्रमा जल तथा ध्वनी प्रदुषण नगण्य रहेको पाइन्छ ।

२.६.२ जैविक स्थिति

२.६.२.१ वनको किसिम

यस संरक्षित वन क्षेत्रमा रहेको भौगोलिक अवस्था, हावापानी र उचाईको आधारमा उपोष्ण प्रदेशीय वन, शितोष्ण प्रदेशीय वन र समसितोष्ण प्रदेशीय वन गरी ३ किसिमका वनहरू मुख्य पाईन्छ ।

२.६.२.२ वनको अवस्था

यस संरक्षित वन क्षेत्रको स्थलगत भ्रमण गर्दा वनको अवस्था संतोषजनक नै देखिन्छ । साथै सामुदायिक वन स्रोत सर्भेक्षण मार्गदर्शन २०६१ अनुसार वनको स्रोत सर्भेक्षण एवं विश्लेषण गरी तयार गरिएको वन कार्ययोजनामा उल्लेखित तथ्यांक हेर्दा उक्त वन क्षेत्रको अवस्था घनत्वको हिसाबले राम्रो रहेको देखिन्छ ।

२.६.२.३ वनको प्रयोग

यस संरक्षित वन क्षेत्रको भित्री भाग, मध्यवर्ति र प्रभावित भागमा पर्ने समुदायमा आधारित वनहरूको कार्ययोजनामा उल्लेख भए अनुसार काठ दाउरा संकलन गरी प्रयोग गर्न सक्दछन् । तर वन क्षेत्रको भित्री भागमा भने सकेसम्म पुर्ण रूपमा संरक्षित गरिने छ । काठ विशेष गरी घर गोठ, फर्निचर र पुल पुलेसाहरू निर्माणमा प्रयोग गरिएको देखिन्छ भने उत्पादन भएको मध्ये प्रायः काठ दाउरा उपभोक्ता समूहभित्र आन्तरीक खपत गर्ने गरेको पाईने छ । यसका साथै यस मध्यवर्ति र प्रभावित भागमा पर्ने वन क्षेत्रहरूमा बहुमुल्य जडिबुटीहरूको सरक्षण, सम्बर्धन गरी बुद्धिमतापूर्वक उपयोग गरिने छ ।

२.६.२.४ वन्यजन्तु

प्रस्ताव कार्यन्वयन हुने क्षेत्रमा घोरल, थार, रतुवा, हरिण, बँदेल, चितुवा, भालु र दुर्लभ रेड पाण्डा लगायत जंगली जनावरहरू पाइन्छन् । त्यस्तै गरी डाँफे, मुनाल, कालिज सहित सयौं प्रकारका चराचुरुङ्गीहरूको बासस्थान पनि पाईन्छ ।

२.६.२.५ पानीको स्रोत

यस प्रस्ताव कार्यन्वयन हुने क्षेत्रमा रहेका स-साना खोलाको रूपमा फगाम खोला, उवा खोला, चुनवान खोला, धाङ्सी खोला लगायत अन्य अधिक खोलाहरू उदगम भै बगेर माडी खोला, लुङ्गी खोला र री खोलाहरूमा मिसिएर बग्द छ । यी खोलाहरूको उदगम यसै जलजला क्षेत्रबाट भै चारै दिशामा बग्दछ । साथै यस क्षेत्रमा स-साना किसिमका ताल र पोखरीहरू पनि रहेका छन् ।

२.६.३ प्रस्ताव कार्यान्वयन क्षेत्रमा आवतजावत गर्ने बाटाहरु

यस जलजला संरक्षित वन क्षेत्रमा आवतजावत गर्नका लागि प्रमुख तीन स्थानमा (सुलिचौर, लिवाङ र थवाङ) कच्चा सडक मार्ग रहेका छन् । जस अन्तर्गत सुलिचौर-जेलवाङ-जलजला लिवाङ-ओख्रेनी-धरमपानी-जलजला, लिवाङ-ओख्रेनी-धरमपानी-जलजला, लिवाङ-जंकोट-जलजला, थवाङ-चालावाङ-जलजला, लिवाङ - मिरुल (टुटु) - जलजला र सुलिचौर-उवा-जलजला सडक मार्ग रहेका छन् । यी सडक मार्ग देखि जलजला पुग्नका लागि पैदल मार्ग प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

२.६.४ उत्पादन प्रकृया

यस संरक्षित वनको दिगो ब्यवस्थापनका लागि भित्री भाग, मध्यवर्ति र प्रभावित भागमा विभाजन गरी ब्यवस्थापनका कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ । यसमा पर्ने समुदायमा आधारित वनहरुको आफना आफना कार्ययोजनाहरुमा उल्लेख भए अनुसार काठ दाउरा संकलन गरी प्रयोग गर्न सक्दछन । तर वन क्षेत्रको भित्री भागमा भने सकेसम्म पुर्ण रुपमा संरक्षित गरिने छ । यसका साथै यस मध्यवर्ति र प्रभावित भागमा पर्ने वन क्षेत्रहरुमा बहुमुल्य जडिबुटीहरुको सरक्षण, सम्बर्धन गरी बुद्धिमतापूर्वक उपयोग गरिने छ ।

२.६.५ प्रविधिको विवरण

स्वीकृत कार्ययोजना अनुसार वनको दिगो ब्यवस्थापनका गर्नका लागि वन क्षेत्रलाई भित्री भाग, मध्यवर्ति र प्रभावित गरी ३ भागमा नक्सांकन विभाजन गरिएको छ । यी क्षेत्रहरुमा ब्यवस्थापनका कार्यक्रमहरु संचालन गर्दा वा वन पैदावार संकलन गर्दा वातावरणीय क्षेत्र कुनै पनि नकारात्मक प्रभावहरु नपर्ने गरी आधुनिक प्रविधिहरुको प्रयोग गरिने छ ।

परिच्छेद ३

३ विकल्प कार्यान्वयनका प्रभाव

३.१ डिजाईन

यस प्रस्ताव कार्यान्वयनको क्रममा वातावरणीय प्रभाव अध्ययनको सिलसिलामा विकल्प विश्लेषणलाई महत्वपूर्ण अंगको रूपमा लिई विकल्पहरूको विश्लेषण गरिने गरी विकल्पहरूको डिजाइन गरिएको छ । यस संरक्षित वन क्षेत्रको भित्र भाग, मध्यवर्ति र प्रभावित क्षेत्रमा वन पैदावार संकलन गर्दा कुनै किसिमको हानी नोक्सानी नपारी तथा वातावरणीय अवस्थामा कुनै प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी संकलन गर्न विकल्पहरूको व्यवस्था गरिएको छ । यसको लागि नियमानुसार संकलन ईजाजत दिईने र कर्मचारीहरूले नियमित अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । यस वन पैदावर संकलन प्रचलित ऐन कानून बमोजिम संकलन गर्ने समय दिईने छ । संकलन कार्यबाट वातावरणमा असर नपर्ने परम्परागत तथा आधुनिक साधनको मात्र प्रयोग गरिने छ । जैविक विविधताको संरक्षणलाई ध्यानमा राखी निर्धारित स्थानमा मात्र प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने र यो प्रस्तावले वातावरणलाई क्षति नपुग्ने गरी प्रस्तावमा उल्लेखित श्रोत सर्भेक्षणबाट निर्धारित भए बमोजिमको परिमाण मात्र संकलन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । संघिय तथा लुम्बिनी प्रदेश सरकारको वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ को अनुसार प्रस्तुत प्रस्ताव कार्यान्वयनको लागि मुलतः निम्न ३ वटा विकल्पहरू व्यवस्था गरिएको छ ।

विकल्प १ प्रस्ताव कार्यान्वयन नै नगर्ने

विकल्प २ परम्परागत विधिद्वारा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने ।

विकल्प ३ वैज्ञानिक व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने ।

यस प्रस्ताव कार्यान्वयनको लागि विकल्पहरूको संक्षिप्त विवरण तालिका न २ मा समावेश गरिएको छ ।

विकल्प १ प्रस्ताव कार्यान्वयन नगर्ने

यस प्रकारको विकल्पलाई छनौट गर्दा प्रस्तावित क्षेत्रमा भएका वन पैदावार संकलन तथा दुवानी नै नगर्ने, र सो क्षेत्रलाई पूर्ण रूपमा निषेधित संरक्षित क्षेत्रको (Restricted/Protected Area) रूपमा विकास गर्ने हुन जान्छ । गैर कानुनी रूपमा वन पैदावर संकलन गरेमा विगो जफत गरी प्रचलित ऐन कानून बमोजिम दण्ड सजाय गर्नुपर्ने र क्षेत्रको पूर्ण रेखदेख परिषद र डिभिजन वन कार्यालयले गर्दछ । यस क्षेत्रमा वातावरण मैत्री भौतिक पुर्वाधार निर्माण कार्यलाई निरुत्साहित गर्दछ । यस क्षेत्रमा रहेका वन पैदावर बाहेक अन्य प्राकृतिक स्रोतहरूको संकलन र दुवानीले वातावरणमा पनि अधिक नकारात्मक प्रभाव पार्ने भएकोले यस विकल्पलाई अस्वीकृती गरिन्छ ।

विकल्प २ परम्परागत विधिद्वारा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने

परम्परागत विधिद्वारा सामुदायिक वन र कबुलियती वन लगायत अन्य सरकारी वन क्षेत्रहरूबाट वन पैदावार संकलन तथा ढुवानी गर्ने कार्य राम्रो भए पनि श्रोतहरूको अवैज्ञानिक र अनियन्त्रीत रूपबाट संकलन तथा विक्री वितरण हुने, अदक्ष मानिसहरूबाट समय सिमा नराखी कुनै पनि बखत श्रोत संकलन गर्ने र व्यवसायिक रूपमा काम गर्ने व्यक्तिहरूलाई विक्री गर्ने कार्यलाई बढावा दिने हुन्छ । श्रोत संकलन गर्ने मानिसहरूलाई सो को महत्व, मुल्य, संकलन विधि लगायतका कुनै कुराको पनि जानकारी नहुने र कुनै ज्ञान विना जथाभाबी श्रोत संकलन गर्दा यस बाट पर्यावरण तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीमा नराम्रो प्रभाव पुग्नुका साथै स्थानीय राजस्व तथा जनताको आर्थिक उन्नति समेतमा बाधा पुग्ने हुन्छ ।

विकल्प ३ वैज्ञानिक व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने ।

यस विकल्पमा संरक्षित वन क्षेत्रको वैज्ञानिक व्यवस्थापनका साथै संकलन विधिमा सुधार ल्याई यस्ता श्रोतको दिगो विकास गर्न यो प्रस्ताव प्रस्तुत गरिएको हो । वन पैदावार संकलन तथा ढुवानी आदिको विगतमा भएको संकलन विधिमा छलफल गर्दा अव्यवस्थित किसिमबाट संकलन तथा ढुवानी गरिएको जानकारी आएकोले आगामी दिनहरूमा संकलन गर्दा जहां पायो त्यही संकलन नगरी तोकिएको क्षेत्रबाट मात्र संकलन कार्य गरिनेछ ।

यसर्थ वन पैदावार संकलन तथा ढुवानी गर्दा वन क्षेत्रका साथै संकलन क्षेत्रमा कुनै किसिमको हानी नोक्सानी नपारी तथा वातावरणीय अवस्थामा कुनै प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी संकलन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । यसको लागि आश्विन देखि जेष्ठ मसान्त सम्म संकलन गर्ने समय दिईनेछ साथै नियमानुसार संकलन ईजाजत दिईने र कर्मचारीहरूले नियमित अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । संकलन कार्यबाट वातावरणमा असर नपर्ने परम्परागत तथा आधुनिक साधनको मात्र प्रयोग गरिनेछ । यसका साथै यस क्षेत्रमा वातावरण मैत्री पुर्वाधारहरू निर्माणमा विशेष जोड दिईने छ । जैविक विविधताको संरक्षणलाई ध्यानमा राखी निर्धारित स्थानमा मात्र प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने र यो प्रस्तावले वातावरणलाई क्षति नपुग्ने प्रस्तावमा उल्लेखित श्रोत सर्भेक्षणबाट निर्धारित भए बमोजिमको परिमाण मात्र संकलन गर्ने व्यवस्था मिलाउदा श्रोतहरूको उचित व्यवस्थापन भई दिगो हुने हुँदा यो विकल्पलाई रोजिएको छ ।

तालिका २ अनुकूल र प्रतिकूल प्रभावहरूको विवरण

सि.नं.	विकल्पहरू	अनुकूल वातावरणीय प्रभाव	प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव
१	विकल्प १ प्रस्ताव कार्यान्वयन	<ul style="list-style-type: none"> • भूक्षयमा कमी— • पानी मुहान संरक्षण • दलदल जमिन पुर्नस्थापना 	<ul style="list-style-type: none"> • संकलन नहुँदा श्रोतको सदुपयोग नभई खेर जाने • स्थानीयस्तरमा गरिवी निवारणका लागि

	नगर्ने	<ul style="list-style-type: none"> • वातावरण सन्तुलन • वन श्रोतहरूको संरक्षण र वृद्धि • बन्यजन्तु वासस्थानमा सुधार • जलचर र उनीहरूको वासस्थानको संरक्षण • जैविक विविधता र परिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण • जडिबुटी स्रोतको मौज्जातमा बृद्धि 	<p>समुदाय र निजी क्षेत्रको संलग्नतामा कमी आउने</p> <ul style="list-style-type: none"> • औद्योगिक विकासमा टेवा नपुग्ने • यस कार्यमा संलग्न स्थानीय जनशक्ति विस्थापित हुने । • स्थानीय जनसमुदायबाट संरक्षण कार्यमा सहभागिताको कमीको कारण श्रोतको दुरुपयोग हुने • स्थानीय विकास निर्माण कार्यमा प्रतिकूल असर पर्ने • कच्चा पदार्थको आपूर्ति नहुँदा उद्योग बन्द हुने वा अर्को देशको भर पर्नुपर्ने • राजश्व नउठ्दा अर्थतन्त्रमा प्रतिकूल असर पर्ने, वन पैदावर संकलन नगर्दा वन क्षेत्रमा मौज्जात बृद्धि भै वन पैदावार उत्पादनमा कमी पुग्ने ।
२	विकल्प २ परम्परागत विधिद्वारा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> • दक्ष जनशक्ति आवश्यक नपर्ने • नीति नियमको परिधिभित्र ब्यवस्थापन हुने । • अल्पकालीन रूपमा अत्याधिक परिमाण वन पैदावार संकलन हुने । • जडिबुटी स्रोतको मौज्जातमा बृद्धि • संकलनको वैज्ञानिक प्रक्रियाका बारेमा जानकारी आवश्यक नपर्ने • कुनै सीप र प्रविधिको आवश्यक नपर्ने स्वतन्त्र रूपमा जुनसुकै समय र अवस्थामा पाइए सम्म संकलन गर्न सकिने • कम लागतमा श्रोत संकलन हुने • भौतिक संरचनाहरूको लागी निर्माण सामग्री प्राप्त हुने 	<ul style="list-style-type: none"> • वन पैदावारको दुरुपयोग हुने • महत्वपूर्ण प्रजातिहरू लोप हुनगई जैविक विविधतामा ह्रास आउने र राजश्व समेत प्राप्त नहुने • स्थानीय तथा प्रादेशिक सरकारलाई प्राप्त हुने राजश्वमा कमी आउने र सरकारी जनशक्तिको बढी आवश्यकता पर्ने • वातावरण विनासका प्रभावहरू देखिने • स्थानीय उद्योगलाई नियमितरूपमा कच्चा पदार्थ प्राप्त नहुने • संलग्न जनशक्ति विस्थापित हुने • स्थानीय स्तरमा रोजगारी र अन्य आय आर्जनका अवसरहरू घट्दै जाने • स्थानीयस्तरमा गरिवी निवारणका लागि निजी क्षेत्रको संलग्नतामा कमी आउने • वनश्रोतको अत्याधिक दोहन हुने • अव्यवस्थित तरिकाले वन पैदावार संकलन गर्दा उत्पादनमा कमी हुने • भौतिक संरचनाहरू पुल, बांध आदिलाई क्षति पुग्न सक्ने
३	विकल्प ३ वैज्ञानिक	<ul style="list-style-type: none"> • वन, वनस्पति, बन्यजन्तु श्रोतको दीगो व्यवस्थापन हुने • लोपोन्मुख प्रजातिको संरक्षण र 	

<p>व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने</p>	<p>विकासका साथै स्थानीय तहमा प्रविधि हस्तान्तरण हुने</p> <ul style="list-style-type: none"> • स्थानीयस्तरमा दीगोरूपमा वन पैदावर प्राप्त हुने • जडिबुटीको दीगो व्यवस्थापन भै सतततः जडिबुटी उत्पादन • स्थानीयस्तरमा थप रोजगारीका अवसर सिर्जना भई आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा थप टेवा पुग्ने • जनसहभागितामा बृद्धि भई स्थानीय जनसमुदायबाट संरक्षण कार्यमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने • वातावरणीय प्रतिकूल प्रभाव घटन गई सकारात्मक प्रभाव बढ्दै जाने • जैविक विविधता र परिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण हुने • संकटपन्न प्रजाती र बासस्थानको पुर्नस्थापना हुने • जलधार क्षेत्रमा सुधार आई पानी मात्रामा बृद्धिका साथ दलदल जमिनको पुर्नस्थापना हुने। • चरन क्षेत्रको संरक्षण र सम्बर्धन भै पशुपालनमा बृद्धि हुने । • ऐतिहासिक जनयुद आधार क्षेत्र र पर्यटकका वातावणमैत्री पुर्वाधार निर्माण भै रोजगारीको अवसर सिर्जना • भुक्षयको कमी । • दीगोरूपमा राजश्व प्राप्त भई स्थानीय आयमा बृद्धि हुने • अनुसन्धान तथा अध्ययनमा मद्दत मिल्ने 	
---	---	--

परिच्छेद ४

४ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरण मा पर्ने प्रभावहरू

प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने सक्ने प्रभावहरू निराकरण गर्ने र वैज्ञानिक तरिकाले वन व्यवस्थापन भै वन पैदावार जडिबुटीहरू संकलन तथा ढुवानी गर्ने कार्यलाई कडाईका साथ कार्यान्वयन गराइनेछ जसका कारण वातावरणमा कम असर पर्नेछ । अनुमान गरिएका वातावरणीय प्रभावहरू प्रस्तावित निरोधात्मक निराकरणका उपायहरूको अनुसरण गरिएमा अवश्य प्रभाव न्यूनीकरण हुनेछ । यी उपायहरू अनुसरण गरिए पनि केही मात्रामा प्रभावहरू पर्ने सक्छ । प्रस्ताव कार्यान्वयनमा प्रभावहरू सकारात्मक र नकारात्मक दुवै हुन सक्दछन् त्यसकारण यस प्रतिवेदनमा सकारात्मक प्रभावलाई बढोत्तरीकरण गर्ने र नकारात्मक प्रभावहरूलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायहरूको पहिचान गरी सोको कार्यान्वयनद्वारा वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूलाई देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

४.१ सामाजिक आर्थिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभावहरू

४.१.१ जनसंख्यामा पर्ने प्रभावहरू

४.१.१.१ अनुकूलन प्रभावलाई अधिकतम गर्न उपायहरू

यस संरक्षित वन व्यवस्थापनबाट वर्तमान वनको अवस्थामा सुधार भै वनको मौज्जात बृद्धिका साथ बहुमुल्य जडिबुटीहरू उत्पादनमा बृद्धि भएर सहज र सरल रूपमा वन पैदावार र जडिबुटीहरू उपलब्धताले स्थानीयस्तरको कामदारहरूलाई रोजगारीको अवसर मिल्नेछ । यसका साथै यस क्षेत्रमा रहेको चरन क्षेत्र विकास र विस्तार भएर पशुपालनका साथै पर्यापर्यटनको विकासले पनि एक रोजगारी उपलब्ध गराउने स्रोतको रूपमा रहने छ । फलस्वरूप स्थानीयस्तरको कामदारहरूको आय स्रोतमा पनि बृद्धि हुनेछ । यस अवसरमा स्थानीयस्तरको कामदारहरूलाई रोजगारीको अवसर विशेष गरी गरिव, बञ्चितिमा परेका महिलाहरूलाई अवसर प्राप्त हुनेछ । स्थानीय समुदायलाई प्रत्यक्ष रोजगारीको अवसरहरूबाट आर्जन गरिएको रकमको सही सदुपयोग गराउनको लागि उनीहरूलाई विभिन्न किसिमका समूहमा आवद्ध गराउने र खर्च बचत गर्ने वानीको विकास गर्न सामाजिक परिचालनका माध्यमसंग परिचित गराउने । स्थानीयस्तरमा बढ्दै गरेको बजारको विकास नियमन गर्नमा समेत टेवा पुग्ने छ । यी कृयाकलापहरूलाई बढवा गराई अनुकूलन प्रभावलाई बढोत्तरी गरिने छ ।

४.१.१.२ नकारात्मक प्रभावहरू

यस संरक्षित वन दीगो व्यवस्थापन नगरी जथाभावी रूपमा वन पैदावार, जडिबुटी संकलन तथा चरन गर्दा वन, वनस्पति, बन्धजन्तु, जैविक विविधता एवं जलधार क्षेत्रका साथ पर्यापर्यटनको अधिक चापका कारण नकारात्मक प्रभावहरू पर्ने सक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ । यसका साथै

सिचाई, खानेपानी, जलचर प्राणीहरूलाई पनि प्रभाव पर्ने देखिन्छ। फलस्वरूप वन पैदावर उत्पादन, चरन क्षेत्रमा ह्रास आई स्थानीय रूपमा वन पैदावार, जडिबुटी, कृषि र पशुपालन उत्पादनमा कमी आई वन पैदावारमा कमी र खाद्य संकट गर्न सक्ने देखिन्छ ।

४.१.२ मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव

४.१.२.१ अनुकूलन प्रभाव

यस संरक्षित वन क्षेत्रमा वन, वनस्पति, बन्धजन्तु, जैविक विविधता, चरन एवं जलधार क्षेत्रमा संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमत्पुर्वक उपयोग भै माथि उल्लेखित प्राकृतिक स्रोतहरूको अवस्थामा सुधारका साथै स्वाच्छ वातावरण सिर्जन भै मानव स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने छ ।

४.१.२.२ प्रतिकूल प्रभाव

यस संरक्षित वन क्षेत्रमा वन, वनस्पति, बन्धजन्तु, जैविक विविधता एवं जलधार क्षेत्रमा संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमत्पुर्वक उपयोगका साथै पर्यापर्यटन क्षेत्रमा हुने वातावरण मैत्री पुर्वाधार निर्माणका साथै वनमा बार्षिक रूपमा लाग्ने वन डढेलो जस्ता कारणले गर्दा वन क्षेत्रको छेउछाउमा धुवा र धूलोको मात्रा केही हदसम्म बढ्ने गई धुलो र धुवा केही ध्वनी प्रदूषण हुनसक्छ । यी कृयाकलापहरूबाट उत्पन्न हुने धुलो र धुवा केही ध्वनी प्रदूषणका कारण मानव स्वास्थ्यमा स्थानीय बासिन्दाहरूलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने छ ।

४.१.३ खेती योग्य जमिनको क्षय

४.१.३.१ अनुकूलन प्रभाव

यस संरक्षित वन क्षेत्र वन, वनस्पति, बन्धजन्तु, जैविक विविधता, चरन एवं जलधार क्षेत्रमा संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमत्तापुर्वक उपयोग भै भुक्षयमा कमी आउनुका साथै पानी मुहानमा सुधार भै पानीका मात्रा बढेर निरन्तर रूपमा सिचाई सुविधा उपलब्ध भएर जमिन बाह्रमास हराभरा भै खेती योग्य जमिनको क्षयीकरणमा कमी आई खेती योग्य जमिनको उर्वरशक्ति समेत बढ्ने छ ।

४.१.३.२ प्रतिकूल प्रभाव

यस संरक्षित वन क्षेत्रमा रहेका वन, वनस्पति, बन्धजन्तु, जैविक विविधता, चरन एवं जलधार जस्ता प्राकृतिक स्रोतहरूको अब्यवस्थित रूपमा संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोग गर्दा खेती योग्य जमिन भुक्षय हुनका साथै यस क्षेत्रबाट उदगम भै बग्ने खोला खोल्सीहरूमा बाढी पहिरो आई खोला किनारहरूका तल्लो तटीय क्षेत्रमा भुक्षय एवं कटान भै बस्ती एव खेती योग्य जमिनहरूमा नकारात्मक असर पर्न सक्दछ ।

४.१.४ वन जंगलको क्षय

४.१.४.१ अनुकूलन प्रभाव

यस संरक्षित वनको सहभागितामुलक दीगो ब्यबस्थापनको माध्यमबाट वनको वर्तमान अवस्थामा सुधारका लागि वन सम्बर्धनका कृयाकलापहरू संचालन भै वनको मौज्जात बृद्धिका साथ बहुमुल्य जडिबुटीहरूको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमत्तापुर्वक उपयोगबाट वनको अवस्थामा सुधार भएर वन

जंगल क्षयमा कमी आई वनको अवस्था सुधारमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने छ । यसका साथै यस क्षेत्रमा रहेको चरन क्षेत्र दिगो ब्यवस्थापनबाट घांसे मैदानमा सुधार आई वन र चरन क्षेत्रमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने छ । यी कृयाकलापहरूलाई बढवा गराई अनुकुलन प्रभावलाई बढोत्तरी गरिने छ ।

४.१.४.२ प्रतिकुल प्रभाव

यस संरक्षित वनको सहभागितामुलक रूपमा उचित ब्यबस्थापन नगरी वन, वनस्पति, बन्यजन्तु, जैविक विविधता, चरन एवं जलधार जस्ता प्राकृतिक स्रोतहरूको अब्यवस्थित रूपमा संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोग गर्दा वन जंगल र चरन क्षेत्रमा भुक्षय हुनका साथै यस क्षेत्रबाट उदगम भै बग्ने खोला खोल्सीहरूमा बाढी पहिरो आई खोला किनारहरूका तल्लो तटीय क्षेत्रमा भुक्षय एवं कटान भै वन जंगलमा नकारात्मक असर पर्ने सक्दछ ।

४.१.५ सामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक मूल्य र मान्यतामा हुने परिवर्तन

३.४.५.१ अनुकुलन प्रभाव

यस संरक्षित वनको सहभागितामुलक दीगो ब्यबस्थापनको माध्यमबाट वनको वर्तमान अवस्थामा सुधारका लागि वन सम्बर्धनका कृयाकलापहरू संचालन भै वनको मौज्जात बृद्धिका साथ बहुमुल्य जडिबुटीहरूको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोगका लागि संकलन र ढुवानीका गर्न स्थानीय र बाह्य कामदारहरू संलग्न हुनेछ । यी कामदारहरूमा जनचेतना कार्यक्रम र क्षमता अभिवृद्धि तालिम जस्ता कार्यक्रमहरूले गर्दा जनचेतनाका साथ दक्ष जनशक्तिको रूपमा विकास हुनेछ । यसका साथै स्थानीय र बाह्य कामदारहरू सगै बसि काम गर्दा उनीहरू बीच ज्ञान र सीपको समेत आदन प्रदानका साथै आपसमा घुलमिल भएर भईचाराको रूपमा सम्बन्ध विकास र विस्तार हुने छ ।

३.४.५.२ प्रतिकुल प्रभाव

यस संरक्षित वनको सहभागितामुलक उचित वन ब्यबस्थापनबाट वनको वर्तमान अवस्थामा सुधारका गर्नका लागि वन सम्बर्धनका कृयाकलापहरू संचालन गर्नका साथै बहुमुल्य जडिबुटीहरूको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोगका लागि संकलन र ढुवानीका गर्न स्थानीय र बाह्य कामदारहरूको आवश्यकता पर्दछ । यस कामका लागि विभिन्न समुदायका बाह्य कामदारहरू आउनाले कामदारको चाप, आवतजावत र हेलमेलले गर्दा स्थानीय बासिन्दाको धर्म, संस्कृति तथा परम्परामा आंच आउन सक्छ । तथापि अल्पकालीन रूपमा केही विसंगतिहरू भने भित्रिन सक्दछन् । यस प्रकारका कार्यक्रमहरू संलग्न गर्दा स्थानीय बासिन्दा र बाह्य कामदार बिचको द्वन्द हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

४.२ जैविक विविधता

यस संरक्षित वनको सहभागितामुलक उचित वन ब्यबस्थापनबाट वनको अवस्थामा सुधारका गर्नका लागि वन सम्बर्धनका कृयाकलापहरु संचालन गर्नका साथै बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोगका लागि संकलन र ढुवानी गरिने क्षेत्र वन भित्र पर्दछ । चरन क्षेत्र पनि यसै संरक्षित वन अन्तर्गत पर्दछ । यसका साथै केही खोलाहरु यसै संरक्षित वनको जलजला स्थलबाट उदगम भै बग्दछ । यस वन क्षेत्र भित्र रहेका वनस्पति तथा जीवजन्तु र उनीहरुको प्राकृतिक वासस्थानहरुमा यस प्रकारका कृयाकलापहरुबाट प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रुपमा पर्न सक्ने सकारात्मक र नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्ने सम्भावनालाई देहायमा उल्लेख गरिएको देखिन्छ ।

४.२.१ वनस्पति तथा जिवजन्तु

४.२.१.१ अनुकुलन प्रभाव

यस संरक्षित वनको सहभागितामुलक दीगो ब्यबस्थापनको आधारमा वनको अवस्थामा सुधारका लागि वन सम्बर्धनका कृयाकलापहरु संचालन भै वनको मौज्दात बृद्धिका साथ बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमतापूर्वक उपयोग गर्दा वनको अवस्थामा सुधार भएर वन क्षेत्रमा अनुकुल प्रभाव परी वनस्पति र जीवजन्तुहरुको बासस्थान र संख्यामा सकारात्मक प्रभाव परेको पाईन्छ । यसका साथै यस क्षेत्रमा रहेको चरन क्षेत्र दिगो ब्यवस्थापनबाट घांसे मैदान पारिस्थिकीय प्राणलीमा सुधार आई यहां रहेका वनस्पति र जीवजन्तुहरुको बासस्थान र संख्यामा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । यस प्रस्ताव कार्यान्वयनको क्रममा कामदारहरुको आवतजावत बढने भएकोले अवैधरुपमा वनक्षेत्रमा रहेका काठ दाउरा, महत्वपुर्ण वनस्पति जडिबुटीहरुका साथै यस वन क्षेत्रमा पाईने जीवजन्तुहरु सिकार गरी गैरकानूनी कार्य गर्न सक्ने सम्भावनालाई समेत कम गर्दछ ।

४.२.१.२ प्रतिकुल प्रभाव

यस संरक्षित वनको जनसहभागितामुलक उचित ब्यबस्थापनको आधारमा वनको ब्यबस्थापनका कृयाकलापहरु साथै घांसे मैदान र बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोग कृयाकलापहरु कामदारको चाप बढेता पनि फित्तालो र सहि समयमा कार्यान्वयन नहुदा वन, जडिबुटी र चरन क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । यस क्षेत्रमा वन, जडिबुटी र चरन क्षेत्र संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोग कृयाकलापहरु गर्दा संलग्न कामदारहरुको साथै पर्यटकहरुको अत्यधिक चापका कारण वन क्षेत्रमा रहेका वनस्पति र जीवजन्तुहरुलाई नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ । यस अलवा अवैधरुपले वनक्षेत्रमा रहेका काठ दाउरा, महत्वपुर्ण वनस्पति जडिबुटीहरुका संकलन एवं अत्यधिक चरिचरनका साथै यस वन क्षेत्रमा पाईने जीवजन्तुहरु सिकार गरी गैरकानूनी कार्य गर्न सक्ने सम्भावना रहेकोले यस प्रकारको कृयाकलापहरुले वनस्पति र जीवजन्तुहरु र उनीहरुको बासस्थानमा प्रतिकुल प्रभाव पार्न सक्ने देखिन्छ । यस प्रकारको कृयाकलापहरुले सुरक्षित साथ जिवजन्तुहरुलाई हिडडुल गर्न प्रतिकुल प्रभाव पार्न सक्ने देखिन्छ

४.२.२ प्राकृतिक वासस्थान र समुदाय

४.२.२.१ अनुकूलन प्रभाव

यस संरक्षित वनमा वनको ब्यबस्थापनका विभिन्न कृयाकलापहरु साथै घांसे मैदान र बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोगका लागि संकलन र ढुवानी कृयाकलापहरुका साथै वातावरणमैत्री पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण, ब्यवस्थित चरिचरन र भुसंरक्षण कृयाकलापहरु दिगो एवं वातावरणमैत्री रुपमा कार्यान्वयन गरेमा वन क्षेत्रमा सकारात्मक प्रभाव परी वनस्पति र जीवजन्तुहरुको बासस्थान र संख्यामा उल्लेखनीय रुपमा सुधार हुन सक्नेछ । यसका साथै वनको अवस्थामा सुधार आई ठुला ठुला बन्यजन्तुहरुको सुरक्षित साथ हिडडुल गर्ने सहज अवस्थाको विकास हुन सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

४.२.२.२ प्रतिकूल प्रभाव

यस संरक्षित वनको दिगो ब्यबस्थापनका विभिन्न कृयाकलापहरु, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोगका लागि संकलन र ढुवानी कृयाकलापहरुका साथै पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण, ब्यवस्थित चरिचरन र भुसंरक्षण कृयाकलापहरु दिगो एवं वातावरणमैत्री रुपमा कार्यान्वयन गर्दा संलग्न कामदारहरुको साथै पर्यटकहरुको अत्यधिक भिडभाडका साथै रातको समयमा पनि वन क्षेत्रमा नै बास बस्ने भएकोले अवैधरुपले वनक्षेत्रमा रहेका महत्वपुर्ण वनस्पति, जडिबुटीहरुका साथै जीवजन्तुहरु बासस्थानहरुमा गई क्षती पुग्न सक्ने भएकोले प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रुपमा बासस्थानहरुमा प्रभाव पार्न सक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ । यसका साथै बन्यजन्तुहरुको हिडडुल गर्ने जैविक मार्ग भएकोले सुरक्षित साथ बन्यजन्तुहरुको आवतजावतमा पनि प्रभाव पार्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

४.३ भौतिक बातावरण

४.३.१ जमिन

४.३.१.१ अनुकूलन प्रभाव

यस संरक्षित वनको दिगो ब्यबस्थापनका लागि विभिन्न कृयाकलापहरु, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोगका लागि संकलन र ढुवानी कृयाकलापहरुका साथै पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण, ब्यवस्थित चरिचरन र भुसंरक्षण कृयाकलापहरु दिगो एवं वातावरणमैत्री रुपमा कार्यान्वयन गर्दा वन क्षेत्र पुर्ण रुपमा वनस्पतिले ढाक्नुका साथै वन पैदावार सकलन ढुवानी र पर्यापर्यटनका तोकिएको बाटाहरु मात्र प्रयोग गरी ढुवानी गरेमा संरक्षित वन क्षेत्रमा कुनै प्रतिकूल असर नपरी जमिनको संरक्षणमा अनुकूलन प्रभाव पर्ने देखिन्छ ।

४.३.१.२ प्रतिकूल प्रभाव

यस संरक्षित वनमा संचालन गरिने वन ब्यबस्थापनका कृयाकलापहरु, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोगका लागि संकलन र ढुवानी कृयाकलापहरुका साथै पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण, ब्यवस्थित चरिचरन र भुसंरक्षण कृयाकलापहरु दिगो एवं वातावरणमैत्री रुपमा कार्यान्वयन नगर्दा वा जथाभावी रुपमा तोकिएको बाटाहरु बाहेक अन्यत्रबाट वन पैदावर ढुवानी र पर्यटनहरु आवातजावत हिडडुल गर्दा वन क्षेत्रका वनस्पति र जिवजन्तुलाई पनि प्रत्यक्ष रुपमा प्रतिकुल असर पर्न सक्दछ । यसका साथै तल्लो तटीय क्षेत्रमा नदी किनार एवं कृषि जमिन कटान भै धनजनको क्षतीका साथै स्थानीय रुपमा रहेका भौतिक संरचनाहरु पुल, बाटाहरु आदि पुर्वाधारहरु समेत प्रतिकुल प्रभाव पर्न सक्दछ ।

४.३.२ वायुमण्डल

४.३.२.१ अनुकुलन प्रभाव

यस संरक्षित वनमा वन ब्यबस्थापनका कृयाकलापहरु, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमतापुर्वक उपयोग एवं ब्यवस्थित चरिचरन जस्ता कृयाकलापहरु संचालन गर्दा वन क्षेत्रको अवस्थामा सुधार आई स्वाच्छ बायुमण्डल निर्माणमा अनुकुलन प्रभाव पर्दछ । यसका साथै ब्यवस्थित चरिचरन र भुसंरक्षण कृयाकलापहरु दिगो एवं वातावरणमैत्री रुपमा कार्यान्वयन गर्दा स्थानिय पारिस्थिकीय प्रणलीहरुमा सुधार आई स्वाच्छ बायुमण्डल निर्माणमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । तै पनि वन पैदावार कटान, सकलन र ढुवानी जस्ता कृयाकलापहरुबाट न्युन धूवा र धूलोको मात्रा उत्सर्जन हुने कार्यकमहरु संचालन गरी बायुमण्डल वातावरणमा अनुकुलन प्रभाव पर्ने छ ।

४.३.२.२ प्रतिकुल प्रभाव

यस संरक्षित वनमा वन ब्यबस्थापनका, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमतापुर्वक उपयोग एवं ब्यवस्थित चरिचरन र भुसंरक्षण कृयाकलापहरु जस्ता कृयाकलापहरु संचालन गर्दा बायुमण्डलमा धूवा र धूलोको मात्रा न्युन मात्रामा उत्सर्जन हुने देखिन्छ । तै पनि वन पैदावार कटान, सकलन र ढुवानी जस्ता कृयाकलापहरुबाट न्युन धूवा र धूलोको मात्रा उत्सर्जन हुने कार्यकमहरु संचालन गरी बायुमण्डल वातावरणमा न्युन प्रतिकुल असर पर्ने छ । यस क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक प्रभावहरु न्युनिकरणका कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ।

४.३.३ पानी

४.३.३.१ अनुकुलन प्रभाव

यस जलजला संरक्षित वनमा वन ब्यबस्थापन, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमतापुर्वक उपयोग एवं ब्यवस्थित चरिचरन, भुसंरक्षण र पर्यापर्यटन कृयाकलापहरु जस्ता कृयाकलापहरु संचालन गर्दा पानी मुहान र बगि रहेको खोलाहरुको पानीमा प्रदुषण हुन सक्दछ । अतः यस प्रकारको प्रदुषण हुन बाट संरक्षणका लागि कामदारहरुलाई जनचेतनामुलक कार्यक्रम

संचालनका साथै वन पैदावार सकलन एवं दुवानीबाट कम भन्दा कम प्रदुषण हुने विधिहरु अवलम्बन गर्न प्रोत्साहान गरिने छ । फलस्वरुप स्वाच्छ पानीको बहावले गर्दा खेती र मानवलाई सकारात्मक प्रभाव पार्ने छ । पानीको वहावसंगै बग्दै आएका विभिन्न प्रकारका परजीवी, माछा, किराफट्यांग्रा र अन्य जलचर प्राणीहरुको वासस्थान वरिपरिका वन पैदावारऽ जडिबुटी, चरन तथा पर्यापर्यटन पुर्वाआधार निर्माण जस्ता कृयाकलापहरुले यस्ता जिवाणुहरुको वासस्थानमा प्रभाव नपर्ने गरी सुरक्षित राख्नुपर्दछ । माछा मार्नको लागि गोला, बारुद, करेन्टको प्रयोग गर्न बन्देज लगाई जाली र बल्छी प्रयोग गरी माछा मार्ने प्रविधिलाई उत्साहित गरिनेछ ।

४.३.३.२ प्रतिकुल प्रभाव

यस संरक्षित वनमा वन ब्यबस्थापन, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमतापुर्वक उपयोग एवं ब्यवस्थित चरिचरन, भुसंरक्षण र पर्यापर्यटन कृयाकलापहरु जस्ता कृयाकलापहरु संचालन गर्दा पानी मुहान र बगि रहेको खोलाहरुको पानीमा प्रदुषण भई प्रतिकुल प्रभाव पर्न सक्दछ । फलस्वरुप स्वाच्छ पानीको बहावले गर्दा खेती र मानवलाई नकारात्मक प्रभाव पर्ने सक्दछ । यसका साथै पानीको वहावसंगै बग्दै आएका विभिन्न प्रकारका परजीवी, माछा, किराफट्यांग्रा र अन्य जलचर प्राणीहरुको वासस्थानमा समेत प्रतिकुल प्रभाव पार्न सक्दछ । अतः यस प्रकारको प्रतिकुल प्रभावबाट संरक्षणका लागि कामदारहरुलाई जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालनका साथै उत्खनन एवं संकलनबाट कम भन्दा कम प्रदुषण हुने विधिहरु अवलम्बन गर्न प्रोत्साहान गरिने छ ।

४.३.४ ध्वनि

४.३.४.१ अनुकुलन प्रभाव

यस संरक्षित वनमा वन ब्यबस्थापन, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमतापुर्वक उपयोग एवं ब्यवस्थित चरिचरन, भुसंरक्षण र पर्यापर्यटन कृयाकलापहरु जस्ता कृयाकलापहरु संचालन गर्दा प्रयोग गरिएका सवारी साधनको आवागमनले ध्वनी प्रदूषण कम गर्नका लागि प्रदूषण मापदण्ड भित्रका यातायातलाई मात्र अनुमति दिइनु पर्छ । वन पैदावर सकलन, दुवानी तथा पर्यटकहरुको आवता जावतका गर्ने मार्गहरुमा सुचनामुलक सुचनाबोडहरु राखी जनचेतना बढ्न गई कम भन्दा कम ध्वनी प्रदुषण हुने छ ।

४.३.४.२ प्रतिकुल प्रभाव

यस वन क्षेत्रमा वन ब्यबस्थापन, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमतापुर्वक उपयोग एवं ब्यवस्थित चरिचरन, भुसंरक्षण र पर्यापर्यटन कृयाकलापहरु जस्ता कृयाकलापहरु संचालन गर्दा प्रयोग गरिएका सवारी साधनको आवागमनले ध्वनी हुने छ । यी प्रयोग गरिएका सवारी साधनहरुले ध्वनि प्रदुषणका कारण स्थानिय समुदाय र बन्यजन्तुहरुलाई समेत प्रतिकुल प्रभाव पर्न सक्दछ ।

४.३.५ मानव निर्मित वस्तु

४.३.५.१ अनुकूलन प्रभाव

यस वन क्षेत्रमा वन ब्यबस्थापन, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमतापुर्वक उपयोग एवं ब्यवस्थित चरिचरन, भुसंरक्षण र पर्यापर्यटन कृयाकलापहरु जस्ता कृयाकलापहरु संचालन गर्दा आसपास क्षेत्रहरुमा रहेका मानव निर्मित विभिन्न प्रकारका पुर्वाधारहरु जस्तै संरक्षण पोखरी, सिचाई कुलो, कलर्भट, पार्टी पौवा, चौतारा आदीको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोगमा बिशेष जोड दिईने छ ।

४.३.५.२ प्रतिकूल प्रभाव

यस वन क्षेत्रमा वन ब्यबस्थापन, बहुमुल्य जडिबुटीहरुको संरक्षण, सम्बर्धन र बुद्धिमतापुर्वक उपयोग एवं ब्यवस्थित चरिचरन, भुसंरक्षण र पर्यापर्यटन कृयाकलापहरु जस्ता कृयाकलापहरु जाथभावी रुपमा कार्यान्वयन गर्दा यसका आसपास क्षेत्रहरुमा रहेका मानव निर्मित विभिन्न प्रकारका पुर्वाधारहरु जस्तै संरक्षण पोखरी, सिचाई कुलो, कलर्भट, पार्टी पौवा, चौतारा आदीलाई पनि नकारात्मक प्रभाव पर्ने छ ।

परिच्छेद ५

५. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावलाई नियन्त्रण गर्ने तरीका एवं उपायहरू यस संरक्षित वन व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनबाट पर्ने अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम र प्रतिकूल प्रभावहरूलाई न्यूनीकरण गरी वातावरण संरक्षणका उपायहरू अबलम्बन गर्न लुम्बिनी प्रदेश सरकारको वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ को अनुसूचीमा उल्लेखित बुदाहरूको आधारमा वातावरण व्यवस्थापन योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिने छ । यसैका आधारमा प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट पर्ने अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम र प्रतिकूल प्रभावहरूलाई न्यूनीकरण गरी वातावरण संरक्षणका उपायहरू अबलम्बन गर्नका लागि माथि उल्लेख भए अनुसारको कार्यक्रमहरू र बजेट अनुमान गरिएको छ । यस कार्यक्रमका लागि बजेट संरक्षित वन परिषद र डिभिजन वन कार्यालय रोल्पा नियमित वार्षिक बजेटबाट खर्च हुने गरी व्यवस्था गरिने छ । यस प्रस्तावको कार्यान्वयनको मुख्य जिम्मेवार वन परिषद र डिभिजन वन कार्यालय रोल्पा हुने छन् । संरक्षित वन व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनबाट विभिन्न क्षेत्रमा (जैविक), भौतिक, रासायनिक, आर्थिक सामाजिक तथा सांस्कृतिक(कस्तो असर पर्दछ भनी "म्याट्रिक्स" विधिबाट वातावरणमा पर्नसक्ने प्रभावहरूको प्रकृति, मात्रा, सीमा र अवधिको आधारमा अनुकूल प्रभाव र त्यसका निराकरणका उपायहरू (नकारात्मक) र प्रतिकूल (सकारात्मक) ३ तालिका नं ४ र तालिका नं ५ मा विश्लेषण गरिएको छ । राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन निर्देशिका २०५० बमोजिम प्रभावलाई प्रकृति (Nature), मात्रा (Magnitude), सीमा (Extent) र समयवधी (Duration) मा वर्गीकरण गरिए बमोजिम प्रकृतिलाई प्रत्यक्ष (Direct) र अप्रत्यक्ष (Indirect) मात्रालाई उच्च, मध्यम र निम्न, सीमालाई स्थानीय, स्थान विशेष र क्षेत्रीय र अवधिलाई दीर्घकालीन, मध्यम र अल्पकालीन गरी ३ भागमा विभाजन गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

संरक्षित वन व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्नसक्ने संभावित प्रभावहरू र सुझाव दिइएका निराकरणका उपायहरूलाई निम्न अनुसार संक्षिप्त रूपमा देहायको तालिका मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४ अनुकूल प्रभावको बढोत्तरीकरण गर्ने उपायहरूको समीक्षा

सम्भाव्य अनुकूलन प्रभावहरू	प्रभावको प्रकार					प्रभाव बढाउने उपाय	जिम्मेवारी
	प्रकृति	मात्रा	सीमा	अवधी	कती महत्वपूर्ण		
(क) भौतिक							
भू-उपयोगको	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो	मध्यम	—संरक्षित वन क्षेत्र वन,	संरक्षित वन

आधारमा जमिनको उपयोग भएको	क्ष		य	समय	रूपमा महत्वपूर्ण	वनस्पति, जडिबुटी, घांसे मैदान क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्धन गरी पुर्ण रूपमा ढकेको हुने छ	परिषाद र डि.का.ब..
वनको मौज्जातमा बृद्धि साथै जडिबुटी संरक्षण र ब्यवसायिक खेती विस्तार	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	–वन वर्तमान मौज्जातमा सुधार भएको हुनेछ। –जडिबुटीको प्राकृतिक बासस्थान संरक्षणका साथै र ब्यवसायिक खेती विकास र विस्तार हुनेछ।	जलजला संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..
वनको प्राकृतिक सौन्दर्य विग्रने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	– प्राकृतिक स्रोतहरूको संरक्षण, सम्बर्धन गरी हराभरा बढेको हुने छ	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.. र वन समुहहरू
बाढि पहिरो भुक्षयमा कमी हुन सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	– संरक्षित वन क्षेत्रमा वन वनस्पति, वन्यजन्तुको बासस्थानको संरक्षण हुने । – संरक्षणमुखी कृयाकलापहरूले भुक्षयमा कमी हुने ।	जलजला संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.. र स्थानिय वन समुहहरू
जलजला क्षेत्रको पुर्नस्थापन हुने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	– पानी मुहान र ताल तलैयाहरूको संरक्षण र सम्बर्धन भै दलदल अवस्थामा पुर्नस्थापन हुने ।	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.. र स्थानिय वन समुहहरू
जनयुदका आधार क्षेत्रहरू ऐतिहासिक स्थलको रूपमा विकास हुने छ	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	– यस क्षेत्रमा ऐतिहासिक जनयुदका आधारका विविध पुर्वाधार निर्माण भएको हुने छ – ऐतिहासिक पर्यटन क्षेत्रको रूपमा स्थापना हुने छ ।	संरक्षित वन परिषाद, स्थानिय तह र डि व का प्रदेस सरकार र स्थानिय समुह
(ख) रसायनिक							
वन डढेलोमा कमी आई वायुप्रदूषण घटने छ	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	– वन डढेलो सम्बन्धि समुदायमा जनचेतना बढेको हुने छ – वनको पात पतिङ्गारहरू	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.. र स्थानिय वन

						समय मै संकलन र प्रयोग री प्रागारिक मल बनेको हुने छ । -सम्भाव भए अग्नीरेखा निर्माण र मर्मत हुने छ	समुहहरु
पानी मुहान तालहरु प्रदुषण कम हुन सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रुपमा महत्वपूर्ण	-पानी मुहान र तालहरु आसपास भएको फोहर ब्यवस्थित भै स्वाच्छ जलको मात्रा बढेको हुने छ ।	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय तह, वन समुहहरु
(ग) जैविक							
वन, वनस्पति, जडिबुटी उत्पादनमा बृद्धि हुने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रुपमा महत्वपूर्ण	- संरक्षित वन क्षेत्रमा वन स्रोतको मौज्दातमा बृद्धि भएको हुने छ । - जडिबुटीको प्राकृतिक वासस्थापन संरक्षण र सम्बर्धन भै मौज्दातमा बृद्धि हुने छ - सामुदाय र निजी रुपमा जडिबुटीको पकेट क्षेत्र निर्धारण भएर ब्यवसायिक खेतीमा विस्तार भएको हुने छ।	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय वन समुहहरु
सम्वेदनशिल बासस्थान र संकटापुर्ण प्रजातिहरुको संरक्षण र सम्बर्धन भएको हुने छ ।	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रुपमा महत्वपूर्ण	- संकटपन्न प्रजातीहरुको संरक्षण र सम्बर्धन भएको हुने छ । - सम्वेदनशिल बासस्थान को संरक्षण र सम्बर्धन भएको हुने छ । - अवैध चोरी शिकारी रोकथाम भएको हुने छ	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र संघ संस्था, स्थानिय वन समुहहरु
चरन क्षेत्रको उचित ब्यवस्थापन भएको हुने छ	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रुपमा महत्वपूर्ण	- घासे मैदानको उत्पादकत्वमा बृद्धि भएको हुने छ - चरन क्षेत्रको बीउ विरुवा वितरण र बृक्षारोपण भएर घासमा आत्मनिर्भर हुने छ।	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र पशुपालन समुह, वन समुहहरु

जलचर जैविक विविधतामा बृद्धि भएको हुने ।	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	– पानी मुहान र ताल तलैयाहरुमा संरक्षण र सम्बर्धन भएको हुने छ। – संरक्षण पोखरी निर्माण र मर्मत भै पानी मुहान बढेको हुने छ ।	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र संघ संस्था, स्थानिय वन समुहहरु
तिनै तहका सरकारलाई केही मात्रामा राजश्व आम्दानी हुने	प्रत्यक्ष	उच्च	राष्ट्रिय	लामो समय	अति महत्वपूर्ण	मापदण्ड, निर्देशन अनुसार ठेक्का दिने र नियमित अनुगमन गर्ने	संरक्षित वन परिषाद, स्थानिय तह र डि व का

(घ) सामाजिक आर्थिक

वन पैदावार तथा जडिबुटी संकलन, ढुवानी गर्दा स्थानिय र बाह्य कामदार वीच सदभावको विकास हुने छ	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	– कामदारहरुलाई सुरक्षित काम गर्ने ज्ञान र प्रविधि दिने । – दक्षता र अनुभवको आधारमा कार्य विभाजन भै सरल र सहज रूपमा कार्य हुने छ	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र वन समुहहरु
सामाजिकमा ज्ञान र सीप हस्तान्तरण हुने छ ।	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	– स्थानिय र बाह्य कामदार वीच ज्ञान र सीप हस्तान्तरण हुने छ	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र वन समुहहरु
स्थानियस्तरमा रोजगारीमा बृद्धि हुन सक्ने छ ।	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	– बाह्य कामदारहरुबाट ज्ञान र सीप भै दक्ष जनशक्तिको विकास हुने छ । – स्थानियस्तरमा रोजगारी बृद्धि हुने छ	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय तह, वन समुहहरु

(ङ) धार्मिक र सांस्कृतिक

स्थानिय र बाह्य कामदार वीच धार्मिक सदभावको बढेको हुने छ	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	स्थानिय र बाह्य कामदार वीच धार्मिक सदभावको बढन गई सामाजिक सदभावमा बृद्धि हुने छ	संरक्षित वन परिषाद, स्थानिय तह र डि व का प्रदेस सरकार र स्थानिय समुह
स्थानिय र बाह्य कामदार हरू वीच	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	स्थानिय र बाह्य कामदार वीच सांस्कृतिक रीतिरिवाज आदान प्रदान भै	संरक्षित वन परिषाद, स्थानिय तह र

सांस्कृतिक रीतिरिवाज घुलमिल हुने छ						सामाजिक सदभावमा बृद्धि हुने छ	डि व का प्रदेस सरकार र स्थानिय समुह
--	--	--	--	--	--	----------------------------------	---

तालिका नं . ५ प्रतिकुल प्रभावको निराकरण गर्ने उपायहरूको समीक्षा

सम्भाव्य प्रतिकुल प्रभावहरू	प्रभावको प्रकार					प्रभाव उपाय	न्युनिकरणका	जिम्मेवारी
	प्रकृति	मात्रा	सीमा	अवधी	कती महत्वपूर्ण			
(क) भौतिक								
भु-उपयोगमा खलवल नोक्सान हुन सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	- समुहमा चेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने - दिगो ब्यवस्थापनको प्रविधि हस्तान्तरण गर्ने	जलजला संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..	
वनको प्राकृतिक सौन्दर्य विग्रने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	- निषेधित कार्यहरूको सुचना बोर्ड राख्ने - वन पैदावार ओसारपसार गर्दा सकभर पुरानै वाटोवाट गर्ने लगाइनेछ - तोकिएको क्षेत्रमा मात्रा पर्यापर्यटन पुर्वाधारहरू निर्माण गर्ने ।	जलजला संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय वन समुहहरू	
भुक्षयबाट गल्छी निर्माण हुन सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	- भुवनोटको अवस्था हेरी पैदल मार्गहरू निर्माण गर्ने । - गल्छी निर्माण भएमा तुरुन्त रोकथाम गर्ने	जलजला संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय वन समुहहरू	
जलजला क्षेत्रको अवस्था विग्रिदै जानु	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	- पानी मुहान र ताल तलैयाहरूको संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने । - संरक्षण सम्बन्धित जनचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय वन समुहहरू	
जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	- जलवायु परिवर्तनका प्रभाव न्युनिकरण उपायहरूका तालिम	वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय वन	

प्रभाव पर्ने							समुहहरू
(ख) रसायनिक							
वन डढेलोबाट वायुप्रदूषण हुन सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	<ul style="list-style-type: none"> - स्थानीय समुदायमा जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने । - समुदायलाई पत्कर, सल्लीविर र सुकेको सोत्तरका प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने । - सम्भाव भए अग्नीरेखा निर्माण र मर्मत गर्ने 	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय वन समुहहरू
पानी मुहान तालहरू प्रदुषण हुन सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	<ul style="list-style-type: none"> - जथाभावी फोहर नफाल्न सुचना बोर्ड राख्ने । - पानी मुहान तालहरू फोहर संकलन भाडाहरू राख्ने । 	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय तह, वन समुहहरू
(ग) जैविक							
वन, वनस्पति, जडिबुटी उत्पादनमा ह्रास आउने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	<ul style="list-style-type: none"> - दिगो ब्यवस्थापनको प्रविधि समुहमा हस्तान्तरण गर्ने । - जडिबुटी पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी ब्यवसायिक खेतीमा बिशेष जोड गर्ने । - जथाभावी रूपमा वन पैदावर र जडिबुटी सकलन गर्न नदिने । 	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय वन समुहहरू
जैविक विविधता(वनस्पति, बन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी) र सम्वेदनशिल बासस्थानको नोक्सान हुने ।	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	<ul style="list-style-type: none"> - संकटपन्न प्रजातीहरूको संरक्षण र सम्बर्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने । - सम्वेदनशिल बासस्थान को संरक्षण र सम्बर्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने - अवैध चोरीशिकारी निषेध कार्यहरू संचालन 	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र संघ संस्था, स्थानिय वन समुहहरू
घासे मैदान पारिस्थिकीय प्रणालीमा ह्रास	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	<ul style="list-style-type: none"> - चरन क्षेत्रको संरक्षण र सम्बर्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने । 	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र

हुने						– चरन क्षेत्रमा शत्रुजिवको नियन्त्रणमा जोड दिने ।	पशुपालन समुह ,वन समुहहरु
जलचर जैविक विविधतामा ह्रास हुने ।	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	– पानी मुहान र ताल तलैयाहरुमा संरक्षण र सम्बर्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने । – जथाभावी फोहर नगर्न सुचना बोर्ड राख्ने ।	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र संघ संस्था, स्थानिय वन समुहहरु
(घ) सामाजिक आर्थिक							
वन पैदावार तथा जडिबुटी संकलन, ढुवानी गर्दा चोटपटक लाग्न सक्ने र दुर्घटना हुन सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	– अधिक भिरालो क्षेत्रमा वन पैदावार तथा जडिबुटी संकलन गर्न नलगाउने – कामदारहरुलाई सुरक्षित काम गर्ने ज्ञान र प्रविधि दिने ।	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र वन समुहहरु
सामाजिक विकृति बढ्न सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	– कामदारहरुलाई चेतना मूलक शिक्षा दिने, विकृती फैलने खालका कृयाकलाप नगर्न पहिलेनै सुचित गर्ने । – समाजमा विकृति फैलाउने कामदारहरुलाई कामबाट निष्काशन गर्ने	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय तह, वन समुहहरु
स्थानियस्तरमा रोजगारीमा कमी हुन सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	उत्तम रूपमा महत्वपूर्ण	– बाह्य कामदारहरुलाई कम रोजगारी दिई स्थानियलाई जोड दिने – स्थानिय समुहलाई सीपमुलक तालिम दिने	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय तह, वन समुहहरु
(ङ) धार्मिक र सांस्कृतिक							
धार्मिक सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक सम्पदामा असर पर्न सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रूपमा महत्वपूर्ण	– यस क्षेत्रभित्र रहेका मठ-मन्दिर, पुरातात्विक महत्वका सम्पदा संरक्षणका लागि कामदार हरूलाई अभिमुखिकरण गरिनेछ – यी क्षेत्रहरुमा खलल् नपुग्ने गरी अग्रिम	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय तह, वन समुहहरु

						रुपले सचेत कार्यक्रम संचालन गर्ने	
ऐतिहासिक जनयुदका आधार क्षेत्रमा ह्रास हुन सक्ने	अप्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	लामो समय	मध्यम रुपमा महत्वपूर्ण	– यस क्षेत्रभित्र रहेका जनयुदका महत्वपूर्ण आधार क्षेत्रहरुको संरक्षण र सम्बर्धन गरी पर्यटन क्षेत्रको रुपमा विकास र विस्तार गर्ने	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय तह, वन समुहहरु

परिच्छेद ६

६ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अनुगमन गर्नु पर्ने कुराहरु

६.१ वातावरणीय अनुगमन

वातावरण संरक्षणका लागि प्रस्ताव गरिएको कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन तथा पालना भए नभएको सम्बन्धमा र प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरु अवलम्बन गरिएको नगरिएको सम्बन्धमा अनुगमन गर्ने उद्देश्यले राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन निर्देशिका २०५० र संघिय तथा लुम्बिनी प्रदेशको वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ ले पनि वातावरणीय अनुगमनलाई अनिवार्य गरेको छ । सो कार्यका लागि प्रस्तावक नै जिम्मेवार रहनेछ । वातावरणमैत्री क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयनले मात्र वातावरणीय प्रतिकूल प्रभावहरुलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । अनुगमन नियमित र कडाईका साथ भएन भने कार्यान्वयन पक्ष फितलो र अप्रभावकारी हुन्छ । त्यसैले प्रस्तावमा उल्लेखित न्यूनीकरणका उपायहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रस्तावकले मासिक अभिलेख अनुगमन तथा चौमासिक स्थलगत प्रविधिक अनुगमन गर्नु पर्नेछ ।

६.२ अनुगमनका प्रकारहरु

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्नु पूर्व प्रस्ताव क्षेत्रको विद्यमान भौतिक, जैविक, सामाजिकआर्थिक-, ऐतिहासिक तथा धार्मिक साँस्कृतिक र वातावरणको सम्बन्धमा आधार तथ्याङ्क संकलन गरी तयार गरिएका योजनाहरु निम्नानुसार अनुगमन गरिन्छ ।

६.२.१ आधाररेखा अनुगमन

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्नु पूर्व प्रस्ताव क्षेत्रको विद्यमान भौतिक, जैविक, सामाजिकआर्थिक-, ऐतिहासिक तथा धार्मिक साँस्कृतिक र वातावरणको सम्बन्धमा आधार तथ्याङ्क संकलन गरी सुचनाधार तयार गरिन्छ । प्रस्ताव कार्यान्वयनको क्रममा देखा पर्ने वातावरणीय परिवर्तनको लेखाजोखा गर्दा ती आधार रेखासँग तुलना गर्न सकिन्छ । यसरी वातावरणीय आधार रेखासँग तुलना गरेर गरिने अनुगमन आधाररेखा अनुगमन हो । यो प्रारम्भिक वातावरणीय प्रतिवेदन तयार गर्दा प्रस्ताव क्षेत्रको समग्र वातावरणको सन्दर्भमा वातावरणीय आधाररेखा तयार गरिएको छ । यस प्रस्तावको आधाररेखा अनुगमनको लागि निम्नानुसारका सुचकहरु औँल्याइएका छन्:

- संरक्षित वन अन्तर्गत वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जैविक विविधता, घाँसे मैदान र जलधार क्षेत्रको विद्यमान अवस्था,यी स्रोतहरु उपयोगको अवस्था आदी ।
- संरक्षित वन अन्तर्गत ऐतिहासिक जनयुद्ध र पर्यापर्यटनका पुर्वाधारको अवस्था र भावि कार्यक्रमहरु आदी
- संरक्षित वन अन्तर्गत रहेका धार्मिक, साँस्कृतिक र पुरातात्विक क्षेत्रको आवस्था

- संलग्न जनसंख्याको अवस्था, आर्थिक क्रियाकलाप आदी

६.२.२ नियमपालन अनुगमन

यस संरक्षित वन अन्तर्गत वन पैदावार र जडिबुटी संकलन र ढुवानीका साथै ऐतिहासिक जनयुद र पर्यापर्यटनका पुर्वाधारको कार्यको सम्बन्धमा र तिनको वातावरणीय प्रभावहरूको व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धमा प्रस्तावकले पेश गरेको प्रतिवद्धता एवं मौजुदा ऐन नियमहरू पालना भए नभएको बारेमा अनुगमन गरिने छ । यो निम्न सूचकहरूको आधारमा गरिनेछ ।

- वन पैदावार र जडिबुटी संकलन र ढुवानीका सामुदायिक वन कार्ययोजनामा उल्लेख भए बमोजिम गरे नगरेको ।
- ऐतिहासिक जनयुद र पर्यापर्यटनका पुर्वाधार निर्माण कार्यहरू बातावरणमैत्री भए नभएको ।
- प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका अनुकूल प्रभाव बढाउने र प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरण गर्ने उपायहरूको कार्यान्वयन गर्न बजेट व्यवस्था तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भइरहेको वा नरहेको ।

६.२.३ प्रभाव अनुगमन

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणका क्रममा पहिचान भएका प्रभावहरूको न्यूनीकरण वा अभिवृद्धिका उपायहरू सहित प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा देखा परेका वा भएका प्रभावहरूको वास्तविक स्वरूपको अध्ययन गर्ने कार्य प्रभाव अनुगमन हो । यस प्रकारको अनुगमनले प्रभाव न्यूनीकरण वा अभिवृद्धिका उपायहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न मद्दत पुऱ्याउँछ । प्रस्ताव कार्यान्वयनको क्रममा अनुगमन कार्ययोजना अवधि भित्र गरिनेछ । यस अनुगमनको सिलसिलामा निम्न सुचकहरूको अध्ययन गरिनेछ ।

- वन पैदावार र जडिबुटी संकलन र ढुवानीको अवस्था ।
- सामाजिकआर्थिक अवस्थामा आएको परिवर्तन ।-
- ऐतिहासिक जनयुद र पर्यापर्यटनका पुर्वाधार निर्माण कार्यहरू बातावरणमैत्री भए नभएको
- भौतिक संरचनाहरूको अवस्था ।
- धुवाँ धुलो ध्वनीको अवस्था ।
- सडक दुर्घटनाको अवस्था, आदि ।

६.३ अनुगमनका सुचाङ्काहरू

अनुगमन गर्दा मुल्याङ्कन गरिने सुचकहरू निम्न बमोजिम हुनेछन् । यस अनुगमन गर्दा मुल्यांकन गरिने सुचकहरूका साथ विधि प्रकृया र समयावधि सहित जिम्मेवारीका संक्षिप्त रूपमा देहायको तालिका न ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ६ मुल्यांकन गरिने सुचकहरूका साथ विधि प्रकृया र समयावधि सहित जिम्मेवारीका विवरण

अनुगमनको प्रकार	विषय वस्तु	सुचक	विधि र तरीका	समयतालिका	जिम्मेवारी
आधाररेखा अनुगमन	वन, वनस्पति, वन्यजन्तुको विद्यमान ।	बहुतलिय वन र वन्यजन्तुको संख्या	अध्यवधिक कार्ययोजनाको अध्ययन	प्रत्येक ५ बर्ष	परिषद र डिवका
	बहुमुल्य जडिबुटी अवस्था	संकलित परिमाण	संझौता पत्र अध्ययन	प्रत्येक ५ बर्ष	परिषद र डिवका वन समुह र जडिबुटी ब्यवसायहरु
	जैविक विविधता, सम्वेदशिल बासस्थानको अवस्था	सम्वेदशिल बासस्थानको पुर्नस्थापना	सम्वेदशिल बासस्थानको स्थलगत अवलोकन	प्रत्येक ५ बर्ष	परिषद र डिवका
	घांसे मैदान अवस्था	प्राजाती संख्या र परिमाण	स्थलगत अवलोकन	प्रत्येक ५ बर्ष	परिषद र डिवका र पशुपालन समुह
	पानी मुहान ताल तलैयाहरु अवस्था	पानी मुहान ताल तलैयाहरुमा पानीको मात्रा	स्थलगत अवलोकन	प्रत्येक ५ बर्ष	परिषद र डिवका र भुसंरक्षण कार्यालय
नियमपालन अनुगमन	आईईमा सिफारिस गरिएका निराकरणका उपायहरु अवलम्बन गरिए नगरिएको	सम्झौता पत्र वा अन्य नीतिमा सो उपायहरुको बारेमा उल्लेख भए नभएको	संझौता पत्र वा निति नियम अवलोकन वा स्थलगत प्रमाणिकरण	बार्षिक रुपमा	परिषद र डिवका
	सामुदायिक वन कार्य योजना अनुसार वन पैदावार सकलन गरे नगरेको	सामुदायिक वन संकलन परिमाण	संझौता पत्र वा संकलन परिमाण	बार्षिक रुपमा	परिषद र डिवका र वन समुहहरु
	ऐतिहासिक जनयुद र पर्यापर्यटनका पुर्वाधार निर्माण कार्यहरु बातावरणमैत्री भए नभएको	भौतिक संरचनाहरुको विद्यमान स्थिति	स्थलगत अवलोकन	बार्षिक रुपमा	परिषद र डिवका र वन समुहहरु स्थानिय तह पर्यटक ब्यवसाय
प्रभाव अनुगमन	प्राकृतिक स्रोत मौज्दात बढेको वा	अध्यवधिक कार्ययोजनाको	अध्ययन र कार्य योजना	प्रत्येक ५ बर्ष	परिषद र डिवका र वन समुहहरु

नबढेकी अवस्था	मौज्दात परिमाण	पुर्नरवलोकन		
जैविक विविधता र सम्बेदनशिल बासस्थान पुर्नस्थापन	पुर्नस्थापन भएका बासस्थानहरूको संख्या	स्थलगत अवलोकन	प्रत्येक ५ वर्ष	परिषद र डिवका र वन समुहहरू
रोजगारीमा बृद्धि तथा गरीबि न्यूनीकरणमा टेवा	संकलन, ढुवानी आदि कार्यमा संलग्न श्रमिकको संख्या	स्थलगत अध्ययन र सहभागितात्मक ग्रामिण लेखाजोखा	बार्षिक रुपमा	परिषद र डिवका र वन समुहहरू स्थानिय तह पर्यटक ब्यवसाय
जलजला क्षेत्रको पुर्नस्थापन	पुर्नस्थापन भएका दलदल क्षेत्र	स्थलगत अवलोकन	प्रत्येक ५ वर्ष	परिषद र डिवका र वन समुहहरू
भौतिक संरचनाहरूको सुरक्षा	तोकिएका क्षेत्रमा भौतिक संरचनाहरू	स्थलगत अवलोकन	बार्षिक रुपमा	परिषद र डिवका र वन समुहहरू स्थानिय तह पर्यटक ब्यवसाय
बाह्य कामदार, वस्ती बिस्तार र अतिक्रमण	कामदारहरूको वास्तविक ठेगाना, घरधुरी	स्थलगत अध्ययन र सहभागितात्मक ग्रामिण लेखाजोखा	बार्षिक रुपमा	परिषद र डिवका र वन समुहहरू स्थानिय तह पर्यटक ब्यवसाय

६.४ अनुगमन प्रगति अभिलेखिकरण

प्रत्येक क्रियाकलापको अनुगमन गरेपछि सम्बद्ध निकायले त्यसवाट प्राप्त सूचनाहरूको अभिलेखिकरण गर्नुपर्दछ । अनुगमनबाट प्राप्त सूचनाहरूको आधारमा भविष्यको योजना तर्जुमा गर्नेछ । सुधार गर्नु पर्ने पक्षहरूलाई ध्यान दिदै नयाँ र प्रभावकारी योजना तर्जुमा गर्न अनुगमन अभिलेखिकरणबाट प्राप्त भएका सूचनाहरूले ठुलो सघाउ पुऱ्याउनेछ ।

६.५ अनुगमनको खर्चको विवरण

संरक्षित वन कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भइरहेको समयमा र कार्यान्वयन पश्चात् नियमित अनुगमन गरिने छ । यसरी सम्बन्धित निकायहरूबाट गरिने अनुगमनका कार्यहरू संचालन गर्दा आवश्यक अनुमानित बजेटको विवरण देहायका तालिका नं ७ मा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. ७ वातावरण अनुगमनको लागि कार्यक्रम र बजेट विवरण

क्र स	अनुगमन गरिने कृयाकलापहरु	अनुगमन गरिने निकायहरु	अनुमानित रकम	समयतालिका
१	स्थानिय तह बाट स्थलगत निरिक्षण	स्थानिय तह	३००००	आवश्यकता अनुसार अनिवार्य
२	संरक्षित वन परिषद नियमित अनुगमन	संरक्षित वन परिषद	५००००	नियमित रुपमा मासिक रुपमा
३	डिभिजन वन कार्यालय र मतहात कार्यालयहरु स्थलगत निरिक्षण	डिभिजन वन कार्यालय र मतहात कार्यालयहरु	८००००	नियमित रुपमा ३ महिनामा
४	प्रदेशस्तरीय अनुगमन स्थलगत निरिक्षण	प्रदेशस्तरीय अनुगमन	५००००	नियमित रुपमा बार्षिक रुपमा
५	अनुगमन प्रतिवेदन तयारी छपाई		५००००	नियमित रुपमा बार्षिक रुपमा
	जम्मा		२६००००	

परिच्छेद ७

७ वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

७.१ वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

वातावरण व्यवस्थापन योजना एक महत्वपूर्ण दस्तावेजको रूपमा लिईन्छ । यस योजनामा कुनै पनि योजना निर्माण वा सञ्चालन गर्दा वातावरणमा पर्नसक्ने असर=प्रभावहरूको पहिचान गरी त्यसलाई न्यूनीकरण गर्न गरिने प्रस्तावित एकीकृत कार्यक्रम समावेश गरिएको हुन्छ । वातावरण व्यवस्थापन योजना विशेष गरी प्रभाव मूल्यांकन गर्दा अति महत्वपूर्ण प्रभावहरू भनी पहिचान गरिएका प्रभावहरू समावेश गरिनेछ । आयोजनाहरूको निर्माण पूर्व, निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा पर्नसक्ने विभिन्न वातावरणीय असरहरू तथा ती चरणहरूमा ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने वातावरणीय सवाल, आयोजना लाभवृद्धिका उपायहरू, नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू, त्यसको कार्यान्वयन तथा वातावरणीय अनुगमनका लागि संस्थागत समन्वय र सहकार्यका साथ जिम्मेवारी, वातावरणीय सम्बद्धता तथा नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरण लागत समेत समावेश हुने गरी जलजला संरक्षित वनको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार पारिएको छ ।

यस संरक्षित वनको अन्तर्गत वन पैदावार तथा जडिबुटी संकलन तथा ढुवानीका साथै पर्यापर्यटन पूर्वाधार निर्माण गर्ने कार्यको वातावरण व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने क्रममा व्यवस्थापनको सामान्य धारणाहरूलाई अनुसरण गरिएको छ । यस धारणाले योजना निर्माण, सांगठनिक संरचना, मानवीय श्रोत, निश्चित निर्देशन, समन्वय, प्रतिवेदन र बजेट विनियोजनलाई समिश्रण गरेको छ । वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाले वातावरण संरक्षणका उपायहरू उपयुक्तरूपमा कार्यान्वयन भएको छ कि छैन, यसको प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकन भएको छ कि छैन भन्ने कुराको निर्देश गर्छ ।

यस प्रतिवेदनमा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा यसबाट हुनसक्ने सकारात्मक प्रभावलाई अधिकतम गर्न तथा नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न त्यस्ता उपायहरूको पहिचान गरी तिनीहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आवश्यक मानवीय श्रोत र बजेट समेतको व्यवस्था गर्न सिफारिस गरिएको छ । न्यूनीकरणका उपायहरूको व्यवस्थापन योजनाका कार्यहरूमा संरक्षित वन परिषद र डिभिजन वन कार्यालय तथा मातहतका कार्यालयहरू समेतको जिम्मेवारी तोकी व्यवस्थापन योजना तयार गरिएको छ ।

डिभिजन वन कार्यालय रोल्पाले तयार गरिएको जलजला संरक्षित वन व्यवस्थापन कार्ययोजना २०७९ अन्तर्गत संरक्षित वन व्यवस्थापन गरी सो क्षेत्रबाट वन पैदावार तथा जडिबुटी संकलन

तथा ढुवानीका साथै पर्यापर्यटन पुर्वाधार निर्माण गर्दा वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावहरूको अध्ययन गरी सकारात्मक प्रभावहरूलाई निरन्तरता दिने र नकारात्मक प्रभावहरूलाई न्यूनीकरणका गर्नका लागि वातावरण कार्ययोजना समेत समावेश गरि यो प्रारम्भिक वातावरण परिक्षण अन्तर्गत वातावरणमा पर्न सक्ने असर र प्रभावहरूको अध्ययन गरी सकारात्मक प्रभावहरूलाई निरन्तरता दिने र नकारात्मक प्रभावहरूलाई न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनका लागि यस वातावरण व्यवस्थापन योजना तयार गरिएको छ । यस योजनामा कार्यक्रम संचालन, सांगठनिक संरचना, मानवीय श्रोत, निश्चित निर्देशन, समन्वय, प्रतिवेदन र बजेट विनियोजनलाई संमिश्रण गरेको छ । वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाले वातावरण संरक्षणका उपायहरू उपयुक्तरूपमा कार्यान्वयन भएको छ कि छैन भनी प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकन गरिने ब्यवस्था गरिएको छ।

यस प्रारम्भिक वातावरण परिक्षण प्रतिवेदनमा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा यसबाट हुनसक्ने सकारात्मक प्रभावलाई अधिकतम गर्न तथा नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरणका लागि उपयुक्त उपायहरूको पहिचान गरी तिनीहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आवश्यक मानवीय श्रोत र बजेट समेतको व्यवस्था गरिएको छ । न्यूनीकरणका उपायहरूको व्यवस्थापन योजनाका कार्यहरूमा संरक्षित वन परिषद र डिभिजन वन कार्यालय तथा मातहतका कार्यालयहरू समेतको जिम्मेवारी तोकी व्यवस्थापन योजना तयार गरिएको छ । यस योजनाका संक्षिप्त अनुकूलन प्रभाव बढोत्तरी र प्रतिकूल प्रभाव न्युनिकरण उपायहरूको विवरण निम्नानुसार तालिका नं. ८ र ९ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८ अनुकूल प्रभावको बढोत्तरीकरण गर्ने उपायहरूका कार्यक्रमहरू

अनुकूलन सवालिकरण	कार्यक्रमहरू	इकाई	परिमाण	बजेट	कहाँ	कसरी	कहिले	जिम्मेवारी	अनुगमन मूल्यांकन
(क) भौतिक									
भू-उपयोगको आधारमा जमिनको उपयोग भएको	संरक्षित वन क्षेत्र वन, वनस्पति, जडिबुटी, घांसे मैदान क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्धन	हे	सवै संरक्षिता वन	सा वन समुह	संरक्षित वन	वन समुह	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..	वन परिषाद र डिवका
राजश्व आमदानी हुने	प्राकृति स्रोत संकलन र विक्री	हे	सवै संरक्षिता वन	सा वन समुह	सा वन र सरकारी वन	लिलाम विक्री प्रकृया	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद तिनै तहका सरकार र डि.का.ब ..	वन परिषाद र डिवका र प्रदेस मन्त्रालय
वनको प्राकृतिक सौन्दर्य कायम	प्राकृतिक सौन्दर्य कायम राख्न चेतनामुलक कार्यक्रम	संख्या	१०	१०००००	जलजला क्षेत्रमा	सुचना बोर्ड र तालिम	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र वन	वन परिषद र डिवका र स्थानिय तह

								समुहहरू	
जलजला क्षेत्रको पुर्नस्थापन हुने	सरक्षणमुखी कार्यक्रमको तालिम	संख्या	१०	१०००००	जलजला क्षेत्रमा	सुचना बोर्ड र तालिम	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र वन समुहहरू	वन परिषद र डि.का.ब..र भुसंरक्षण कार्यालय
(ख) रसायनिक									
प्रदुषण कम भै स्वाच्छ हराभारा वातावरण	फोहर व्यवस्थित सुचना बोर्ड राख्ने	संख्या	आवश्यक त	५००००	पानी मुहानऽ पोखरी मन्दिर क्षेत्रमा	समुदायसंग सहकार्य	बार्षिक	वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय तह, वन समुहहरू	वन परिषद र डि.का.ब..र भुसंरक्षण कार्यालय
(ग) जैविक									
वन, वनस्पति, जडिबुटी उत्पादनमा वृद्धि हुने	कार्ययोजना अनुसार वन सम्बर्धन तथा जडिबुटी तालिम	संख्या	सवै सा वनहरू	१०००००	सा वनहमा	सम्बर्धन कार्यक्रम संचालन	बार्षिक	वन परिषाद डि.का.ब..र वन समुहहरू	वन परिषद र डि.का.ब..र प्रदेस मन्त्रालय
संकटापुर्ण प्रजाति र बासस्थान संरक्षण	संकटपन्न प्रजातीहरूको संरक्षण र सम्बर्धन कार्यक्रम	संख्या	आवश्यक त	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्र		बार्षिक	वन परिषाद डि.का.ब..र वन समुहहरू	वन परिषद र डि.का.ब..र प्रदेस मन्त्रालय
चरन क्षेत्रको उचित व्यवस्थापन भएको हुने छ	चरन क्षेत्र व्यवस्थापन र बीउ विरुवा वितरण र बृक्षारोपण	संख्या	आवश्यक त	१०००००	चरन क्षेत्रमा	घांसे मैदान	बार्षिक	वन परिषाद डि.का.ब..र वन समुहहरू	वन परिषद र डि.का.ब..र पशु कार्यालय
जलचर जैविक विविधतामा वृद्धि	पानी मुहान र ताल तलैयाहरूमा संरक्षण तालिम	संख्या	आवश्यक त	१०००००	चरन क्षेत्रमा	पानी मुहान र ताल क्षेत्र	बार्षिक	वन परिषाद डि.का.ब..र वन समुहहरू	वन परिषद र डि.का.ब..र प्रदेस मन्त्रालय
(घ) सामाजिक आर्थिक									
स्थानिय र बाह्य कामदार वीच सदभावको विकास	कामदारहरूलाई आवश्यक तालिम दिने	संख्या	आवश्यक त	५००००	संरक्षित वन क्षेत्रमा	तालिम	बार्षिक	वन परिषाद डि.का.ब..र वन समुह स्थानिय तह	वन परिषद र डि.का.ब..र स्थानिय तह
(ङ) धार्मिक र सांस्कृतिक									
स्थानिय र बाह्य कामदार वीच धार्मिक सदभाव बढेने	कामदारहरूलाई आवश्यक तालिम दिने	संख्या	आवश्यक त	५००००	संख्या	आवश्यकत	संख्या	वन परिषाद डि.का.ब..र वन समुह स्थानिय तह	वन परिषद र डि.का.ब..र स्थानिय तह

तालिका नं . ९ प्रतिकुल प्रभावको निराकरण गर्ने उपायहरूको कार्यक्रमहरू

अनुकुलन सवालिकरण	कार्यक्रमहरू	इकाई	परिमाण	बजेट	कहां	कसरी	कहिले	जिम्मेवारी	अनुगमन मुल्यांकन
(क) भौतिक									
भु-उपयोगमा खलवल नोकसान हुन सक्ने	– समुहमा चेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	संख्या	आवश्यकता अनुसार	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्र	– जनसहभागिता	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..	वन परिषद र डि.का.ब. र स्थानिय तह
वनको प्राकृतिक सौन्दर्य विग्रने	– निषेधित कार्यहरूको सुचना बोर्ड राख्ने – वन पैदावार ओसार तोकिएको क्षेत्रमा मात्रा पर्यापर्यटन पुर्वाधारहरू निर्माण गर्ने ।	संख्या	आवश्यकता अनुसार	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्र	– जनसहभागिता	बार्षिक	जलजला संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय वन समुहहरू	वन परिषद र डि.का.ब. र प्रदेश मन्त्रालय
भुक्षय हुन सक्ने	– बायोईन्जिनियरिङ् कार्यक्रमहरू	संख्या	आवश्यकता अनुसार	३०००००	संरक्षित वन क्षेत्र	– जनसहभागिता	बार्षिक	वन परिषाद र डि.का.ब..र वन समुहहरू र भुसंरक्षण कार्यालय	वन परिषद र डि.का.ब. र भुसंरक्षण कार्यालय
जलजला क्षेत्रको अवस्था विग्रिदै जानु	– पानी मुहान र ताल तलैयाहरूको संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने ।	संख्या	आवश्यकता अनुसार	२०००००	संरक्षित वन क्षेत्र	– जनसहभागिता	बार्षिक	वन परिषाद र डि.का.ब..र वन समुहहरू र भुसंरक्षण कार्यालय	वन परिषद र डि.का.ब. र भुसंरक्षण कार्यालय
ऐतिहासिक जनयुदका आधार क्षेत्रमा स्थापना	– वातावरणमैत्री ऐतिहासिक जनयुदका आधार क्षेत्रमा संरक्षण र सम्बर्धन कार्यक्रम	संख्या	आवश्यकता अनुसार	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्र	– जनसहभागिता	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..स्था निय तह	वन परिषद र डि.का.ब. र स्थानिय तह
(ख) रसायनिक									
वन डढेलोबाट वायुप्रदूषण हुन सक्ने	– वन डढेलो तालिम सम्भाव भए अग्नीरेखा निर्माण र मर्मत गर्ने	संख्या	२० आवश्यकता अनुसार	१००००० १०००००	संरक्षित वन क्षेत्र	तालिम सा व समुहको सहकार्य	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र वन समुहहरू	वन परिषद र डि.का.ब. र वन समुह
पानी मुहान तालहरू प्रदुषण हुन सक्ने	– जथाभावी फोहर नफाल्न सुचना बोर्ड राख्ने । – पानीमुहान तालहरू फोहर संकलन भाडाहरू राख्ने ।	संख्या संख्या	१० १०	५०००० ५००००	पानी मुहान तालहरू क्षेत्रहरूमा	समुहको सहकार्य	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय तह, वन समुहहरू	वन परिषद र डि.का.ब. र भुसंरक्षण कार्यालय
(ग) जैविक									
वन, वनस्पति, जडिबुटी उत्पादनमा ह्रास आउने	– दिगो व्यवस्थापन तालिम – जडिबुटी पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी व्यवसायिक	संख्या संख्या	१० १०	२००००० ०	संरक्षित वन क्षेत्रमा	सा व समुहको सहकार्यमा	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब..र स्थानिय वन समुहहरू	वन परिषद र डि.का.ब. र प्रदेश मन्त्रालय

	खेतीमा तालिम			२०००० ०					
संकटपन्न प्रजाती बासस्थानको नोक्सान हुने ।	– संकटपन्न प्रजातीहरूको संरक्षण र सम्वेदनशिल बासस्थान संरक्षण तालिम	संख्या	१०	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्रमा	सा व समुहको सहकार्यमा	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.र संघ संस्था, स्थानिय वन समुहहरू	वन परिषद र डिवका र प्रदेस मन्त्रालय
घासे मैदान पारिस्थिकीय प्रणालीमा ह्रास हुने	– चरन क्षेत्रको संरक्षण र सम्बर्धन तालिम – उन्नत बीउ विरुवा वितरण	संख्या	१०	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्रमा	सा व समुहको सहकार्यमा	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.र पशुपालन समुह, वन समुहहरू	वन परिषद र डिवका र प्रदेस मन्त्रालय
जलचर जैविक विविधतामा ह्रास हुने ।	– पानी मुहान र ताल तलैयाहरूमा सरसफाई तथा संरक्षण र सम्बर्धन कार्यक्रम	संख्या	१०	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्रमा	सा व समुहको सहकार्यमा	बार्षिक	वन परिषाद र डि.का.ब.र संघ संस्था, स्थानिय वन समुहहरू	वन परिषद र डिवका र प्रदेस मन्त्रालय
(घ) सामाजिक आर्थिक									
कामदारमा चोटपटक लाग्न वा दुर्घटना हुन सक्न	कामदारलाई सुरक्षित रूपमा काम गर्न तालिम	संख्या	१०	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्रमा	सा व समुहको सहकार्यमा	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.र वन समुहहरू	वन परिषद र डिवका र प्रदेस मन्त्रालय
सामाजिक विकृति बढ्न सक्ने	– कामदारहरूलाई स्थानीय सांमाजिक रितिरिवाज सम्बन्धि तालिम	संख्या	१०	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्रमा	सा व समुहको सहकार्यमा	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.र स्थानिय तह, वन समुहहरू	वन परिषद र डिवका र प्रदेस मन्त्रालय
स्थानियस्तरमा रोजगारीमा कमी हुन सक्ने	– स्थानिय कामदारलाई सीपमुलक तालिम	संख्या	१०	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्रमा	सा व समुहको सहकार्यमा	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.र स्थानिय तह, वन समुहहरू	वन परिषद र डिवका र प्रदेस मन्त्रालय
बन्यजन्तु तथा वन पैदावरको अवैध ब्यापार बढ्ने	– अवैध ब्यापार सम्बन्धि कानुनको अभिमुखिकरण	संख्या	१०	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्रमा	सा व समुहको सहकार्यमा	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.र स्थानिय तह, वन समुहहरू	वन परिषद र डिवका र प्रदेस मन्त्रालय
(ङ) धार्मिक र सांस्कृतिक									
धार्मिक सांस्कृतिक सम्पदामा असर पर्न सक्ने	कामदार हरूलाई सांस्कृतिक रितिरिवाज अभिमुखिकरण कार्यक्रम	संख्या	१०	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्रमा	सा व समुहको सहकार्यमा	बार्षिक	संरक्षित वन परिषाद र डि.का.ब.र स्थानिय तह, वन समुहहरू	वन परिषद र डिवका र प्रदेस मन्त्रालय

ऐतिहासिक जनयुदका पर्यटन क्षेत्रमा ह्रास हुन सक्ने	ऐतिहासिक जनयुद र पर्यटनका वातावरण मैत्री पुर्वाधार निर्माण	संख्या	१०	१०००००	संरक्षित वन क्षेत्रमा	सा व समुहको सहकार्यमा	बार्षिक	संरक्षित वन परिषद र डि.का.ब. र स्थानिय तह, वन समुहहरु	वन र डिवका र प्रदेस मन्त्रालय
---	--	--------	----	--------	-----------------------	-----------------------	---------	---	-------------------------------

७.२ वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन तालिका

वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको कार्यअवधि १० बर्षको अवधि कायम गरिएको छ । यस अवधिमा पहिचान गरिएका वातावरणीय प्रभावका सकारात्मक प्रभावलाई बढोत्तरी र नकारात्मक प्रभावहरुलाई न्युनिकरण उपायका कार्यक्रमहरु प्रभावकारी कार्यान्वयन एवं तोकिएको समयावधिमा सम्पन्न सहज रुपमा गर्न लागि न्युनिकरण उपायका कार्यक्रमहरुका विवरण कार्यतालिका तयार गरि देहायको तालिका नं . १० मा प्रस्तुति गरिएको छ ।

तालिका नं . १० न्युनिकरण उपायका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन कार्यतालिका विवरण

न्युनिकरणका कार्यक्रमहरु	कार्यान्वयन अवधि									
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
समुहमा चेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने										
निषेधित कार्यहरुको सुचना बोर्ड राख्ने वातावरण मैत्री पर्यापर्यटन पुर्वाधारहरु निर्माण गर्ने ।										
भु संरक्षणका लागि बायोईन्जिनियरिङ् कार्यक्रमहरु पानी मुहान र ताल तलैयाहरुको संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने ।										
ऐतिहासिक जनयुदका आधार क्षेत्रमा संरक्षण र सम्बर्धन कार्यक्रम वन डटेलो तालिम र अग्नीरेखा निर्माण र मर्मत गर्ने										
जथाभावी फोहर नफाल्न सुचना बोर्ड राख्ने र पानीमुहान तालहरु फोहर संकलन भाडाहरु राख्ने										
दिगो व्यवस्थापन तालिम तथा जडिबुटी पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी ब्यवसायिक खेतीमा तालिम										
संकटपन्न प्रजातीहरुको संरक्षण र सम्वेदनशिल बासस्थान संरक्षण तालिम र संरक्षण कार्यकंरमहरु										
अवैध चोरी शिकारी सम्बन्धि कानुनको अभिमुखिकरण										
चरन क्षेत्रको संरक्षण र सम्बर्धन तालिम र उन्नत बीउ विरुवा वितरण										
कामदारलाई सुरक्षित रुपमा काम गर्न तालिम										
कामदारहरुलाई स्थानीय सांमाजिक रितिरिवज र सांस्कृतिक सम्बन्धि तालिम										
स्थानिय कामदारलाई सीपमुलक तालिम र उदम स्थापनामा सहयोग										
ऐतिहासिक जनयुद र पर्यटनका वातावरण मैत्री पुर्वाधार निर्माण तालिम										

७.३ समन्वय र सहकार्य

यस संरक्षित वन क्षेत्रमा रहेको वन वनस्पित र बन्यजन्तुको दिगो ब्यवस्थापन, प्राकृतिक सौन्दर्यता, जलजला क्षेत्र, संकटपन्न प्रजाती र बासस्थानको संरक्षण र सम्बर्धनका साथै पैदल मार्ग, ऐतिहासिक जनयुद र पर्यटन क्षेत्रका वातावरण मैत्री पुर्वाधार निर्माण लागि तयार गरिएको कार्ययोजना कार्यान्वयनको क्रममा वातावरणीय क्षेत्रमा आई पर्न सक्ने सकारात्मक र नकारात्मक पक्षहरूको प्रभाव र असरहरूको पहिचान गरी सकारात्मक पक्षको बढोतरी र नकारात्मक पक्षका न्युनिकरण उपायहरू समावेश गरी वातावरण ब्यवस्थापन योजना तयार गरिएको छ । यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रदेश मन्त्रालय, डिभिजन वन कार्यालय, सम्बन्धित स्थानीय तह, सामुदायिक वन, कबुलियती वन, सुरक्षा निकायहरू र स्थानीय संघ संस्थाहरू बीच एक आपसमा समन्वय र सहकार्य गरी कार्यान्वयन गर्न वर्तमान अवस्था अति आवश्यक रहेको छ । यस समन्वय र सहकार्यको अग्रसरता संरक्षित वन परिषद र डिभिजन वन कार्यालयले लिई संचालन गरिनु पर्ने देखिन्छ ।

८ निष्कर्ष र सुझावहरू

यस संरक्षित वन क्षेत्रमा रहेका वन, वनस्पित र बहुमुल्य जडिबुटीको दिगो ब्यवस्थापन गरिएमा वन सम्पदा र श्रोतको उचित उपभोगका साथै समाजिक र आर्थिक रुपमा पनि ठूलो टेवा पुग्नेछ । यस क्षेत्रमा रहेका पानी मुहान, तालतलैयाहरू संरक्षण र सम्बर्धनले जलजला क्षेत्रको पुर्नस्थापन, जैविक विविधताका साथै संकटपन्न प्रजाती र बासस्थानको संरक्षण र सम्बर्धन कार्यले प्राकृतिक सौन्दर्यता संरक्षणका साथ धार्मिक र सांस्कृतिको संरक्षण र सम्बर्धन, ऐतिहासिक जनयुद आधारक्षेत्रको संरक्षण र सम्बर्धन भै पर्यापर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार भएर स्थानिय र प्रदेशस्तरीय सामाजिक र आर्थिक विकासमा महत्वपूर्ण टेवा पुग्न सक्ने सम्भावना रहेको छ । यस संरक्षित वनको विकास कार्यले वातावरण संरक्षण, जैविक विविधताको संरक्षण, परिस्थितिकीय प्रणालीको विकास, जनशक्ति विकास र सम्पदाको उचित प्रयोगमा सहयोग पुऱ्याउने मात्र नभई पानी मुहान र तालतलैया सुक्दै जाने, भुक्षय, कृषियोग्य भूमि, मरुभूमिकरण, जलजला क्षेत्र र जलाधार क्षेत्रको विनास जस्ता पर्यावरणीय समस्याहरूलाई नियन्त्रण गरी स्थानिय र प्रदेशस्तरीयका साथै राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा समेत सकारात्मक योगदान पुऱ्याउंछ ।

संघिय वातावरण संरक्षण ऐन २०७६, वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ र वन ऐन २०७६ तथा नियमावली २०७९ तथा लुम्बिनी प्रदेश सरकारको वन ऐन २०७८, नियमावली २०७९, वातावरण संरक्षण ऐन २०७७, वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ बमोजिम स्वीकृत जलजला संरक्षित वन कार्ययोजना २०७९ मा उल्लेख भए बमोजिम योजना कार्यान्वयनका लागि यो प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण नितान्त आवश्यक र सान्दर्भिक देखिएको छ ।

यो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट स्थानीयस्तरमा रोजगारी श्रृजना हुनुका साथै स्थानिय र प्रदेश सरकारलाई प्रत्यक्ष रुपमा राजश्व प्राप्त हुनेछ । प्रस्तावको कार्यान्वयन क्षेत्रमा रहेका ऐतिहासिक

जनयुद आधारक्षेत्र र पर्यापर्यटनका वातावरण मैत्री पुर्वाधारहरु र समाजिक, धार्मिक र सांस्कृतिक एवं महत्वका संरचनाहरुको दीर्घकालीन संरक्षणका लागि न्यूनीकरणका उपायहरुको कार्यान्वयन हुन अनिवार्य छ र मुख्यरूपमा सामाजिकआर्थिक तथा सांस्कृतिक—, जैविक र भौतिक वातावरणमा पर्ने सकारात्मक प्रभावको बढोतरी र प्रतिकूल प्रभावहरुको न्यूनीकरणका उपायहरु कार्यान्वयन गर्नु नै प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणको उद्देश्य हो ।

यसका साथै प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट स्थानीय क्षेत्रमा वन पैदावार, जडिबुटी, कृषि र पशुपालन जस्ता प्राकृतिक स्रोतमा आधारित उद्योगहरुको प्रवर्द्धन हुने यस्ता प्राकृतिक सम्पदाको वैज्ञानिक व्यवस्थापनद्वारा उत्पादनशील विकास भई त्यसबाट समुन्नत र विकसित समाजको सिर्जना हुनमा टेवा पुग्ने छ । यो प्रस्ताव कार्यान्वयन हुंदा पर्ने वातावरणीय प्रभावलाई विचार गर्दा प्रतिकूल प्रभावहरुको तुलनामा अनुकूल प्रभावहरु बढी रहेको देखिन्छ ।

विकल्प विश्लेषणमा यो प्रस्तावमा सुझाइएका न्यूनीकरणका उपायहरु अवलम्बन गर्दै न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन गरी ती उपायहरुको अनुगमनको सुनिश्चितता गरी उपरोक्त अनुसारका वन पैदावार, जडिबुटी जस्ता श्रोत संकलन तथा विक्री वितरण गर्न यो प्रस्ताव कार्यान्वयनका लागि सिफारिस गर्न सकिने स्पष्टरूपमा देखिएकोले स्वीकृतिका लागि प्रस्ताव गरिएको छ ।

वातावरणमा पर्ने सक्ने प्रभावहरुका लागि पहिचान गरिएका निरोधात्मक विधिहरु अवलोकन गर्ने र यी विधिहरुलाई सम्झौता अनुसार बुंदागत रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरुमा वन पैदावार, जडिबुटी संकलन तथा ढुवानीका साथै ऐतिहासिक जनयुद आधारक्षेत्र र पर्यापर्यटनका वातावरण मैत्री पुर्वाधारहरु निर्माण गर्दा क्षेत्र छुट्याईदिने, संकलन तथा ढुवानीका तथा निर्माण सम्बन्धि कामदार तथा ठेकेदारले पालना गर्नुपर्ने सर्तहरु होडिङ्ग बोर्ड बनाएर विभिन्न स्थानमा राख्ने जसका कारण स्रोतको सही सदुपयोग हुने र वातावरणमा कम भन्दा कम नकारात्मक असर पर्ने, बढी भन्दा बढी सकारात्मक प्रभाव स्थानीयवासीले अनुभव गर्न सक्नेछ । नियमित अनुगमन सकेसम्म स्थानिय परिषद र कार्यालय स्तरबाट गर्नाले पहिचान गरिएका विधिहरु अवलम्बन भए नभएको थाहा हुने र भविष्य सही कदम चाल्न र निर्णय लिन सहयोग पुग्नेछ ।

प्रस्तावको विकल्पहरुको विश्लेषण गर्दा प्रस्ताव कार्यान्वयनका विकल्पहरु मध्ये विकल्प नं३ .., वैज्ञानिक तरिकाले संरक्षित वन दिगो व्यवस्थापन गरी प्राकृतिक स्रोतहरुको संकलन तथा ढुवानी गर्ने विकल्पबाट वातावरणमा सबै भन्दा कम असर पर्ने, संकलन तथा पुर्वाधार निर्माण कार्य वातावरण मैत्री हुने, स्थानीय श्रोतको सही सदुपयोग हुने, स्थानीय स्तरमा थप रोजगारीका अवसर सृजना भई आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा थप टेवा पुग्ने, दिगो रूपमा राजश्व प्राप्त भई स्थानीय तथा प्रदेश सरकारको आयमा बृद्धि हुने, जनसहभागिता बढ्ने जस्ता विभिन्न कारणले

गर्दा यो विकल्प नै उचित ठहरिएका कारण प्रस्ताव कार्यान्वयनका लागि सिफारिस गरिएको छ ।

अन्तमा यस प्रस्तावको सन्दर्भमा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण नै पर्याप्त भएकोले यसका अतिरिक्त वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन अध्ययन गर्नु नपर्ने समेत देखिन्छ ।

सुझावहरू

सबै किसिमको अध्ययन तथा विश्लेषण गर्दा प्रस्ताव वातावरणमैत्री, सामाजिक रूपमा स्वीकार्य र प्राविधिक दृष्टिकोणले उपयुक्त देखिएको कार्यान्वयन निचोडमा पुगिएको छ र प्रस्ताव कार्यान्वयनलाई अझ व्यवस्थित गर्न निम्न बमोजिमको सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

- अनुगमन योजनामा दिइएका न्यूनीकरणका उपायहरूको अनिवार्य कार्यान्वयन र त्यसको नियमित अनुगमन गर्ने ।
- स्थानीय समुदायको सहभागितामा अनुगमन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- ऐतिहासिक जनयुद्ध आधारक्षेत्र र पर्यापर्यटनका वातावरण मैत्री पुर्वाधारहरू निर्माण कार्यहरू तोकिएको स्थलमा मात्र निर्माण गरिनु पर्दछ ।
- अवैध काठ तथा बन्यजन्तु चोरी शिकारीलाई कडाईका साथ कार्यान्वयन गरिनु पर्दछ ।
- अनुगमनको लागि प्रयास बजेट छुट्टाउने ।
- प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त भएकोले कार्यान्वयन गर्नु पर्ने ।
- निश्चित मापदण्ड बनाई मेशीनरी उपकरण प्रयोग गर्न दिन सकिने ।

सन्दर्भ सामाग्रीशरहरु

यस प्रतिवेदन तयारीको सिलसिलामा निम्न लिखित सन्दर्भ सामाग्रीहरु अध्ययन गरी मार्गदर्शनको रूपमा लिइएको थियो ।

- संघिय वन ऐन २०७६ तथा वन नियमावली २०७९
- लुम्बिनी प्रदेशको वन ऐन २०७८ तथा नियमावली २०७९
- राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका र यससँग सम्बन्धित प्रतिवेदनहरु
- वन तथा वातावरण मन्त्रालय, वन विभागबाट प्रकाशित निर्देशिकाहरु
- संघिय वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ तथा नियमावली २०७७ र लुम्बिनी प्रदेशको वातावरण संरक्षण ऐन २०७७ तथा नियमावली २०७७
- वन पैदावार संकलन तथा विक्री वितरण निर्देशिका २०७३
- राष्ट्रिय सिमसार निति २०६९
- डिभिजन वन कार्यालय, रोल्पाको पञ्च वर्षीय वन व्यवस्थापन कार्ययोजना (आ.व. २०७७/७८ देखि २०८२/०८३ सम्म)